

De bedste af de bedste

’

I de fem år, Ungdomsforskning har eksisteret, har vi belyst en masse forskellige problemstillinger, der vedrører unge [...] Alt sammen for at gå bag om overskrifterne. For at skabe perspektiv i fremstillingen af unge.

ungdomsforskning

ungdomsforskning
De bedste af de bedste

Årg. 5, nr. 2 - juni 2006

Citat på forside
Niels Ulrik Sørensen og Niels-Henrik M. Hansen
Se side 5

Udgiver
Center for Ungdomsforskning ved Learning Lab Denmark, DPU

Ansvarshavende redaktør
Birgitte Simonsen

Redaktører
Niels-Ulrik Sørensen
nus.ild@dpu.dk

Niels-Henrik M. Hansen
nmh.ild@dpu.dk

Layout
Niels-Henrik M. Hansen
nmh.ild@dpu.dk

Abonnement for 2006
4 numre: Kr. 150,- (enkeltpersoner), kr. 200,- (institutioner)

Løssalg
1 nummer: Kr. 50,-. Der ydes rabat ved køb af flere numre og eksemplarer.
Se www.cefu.dk for yderligere information.

Bestilling af abonnement og løssalg
ungdomsforskning@ild.dk

ISSN 1602-0324

Tryk
Schweitzer A/S

Copyright
Center for Ungdomsforskning

- 5 REDAKTØREN**
5 Hurra!
Af Niels Ulrik Sørensen og Niels-Henrik M. Hansen
- 7 TEMA: DE BEDSTE AF DE BEDSTE**
7 Vidt omkring i ungdomslivet
Af Niels Ulrik Sørensen
- 11 Om 10 år, hvad så?
Af Birgitte Simonsen
- 17 Kun små forskelle
Af Carsten Yndigegn
- 23 Simultane dialoger
Af Carsten Jessen
- 27 Kroppen som monitor
Af Tine Filges
- 33 Rygefællesskaber
Af Liselotte Ingholt
- 39 Mobile unge som fremtidens medarbejdere
Af Jens Christian Nielsen
- 47 Ungdom, kompetence og identitet
Af Knud Illeris, Noemi Katznelson, Birgitte Simonsen og Lars Ulriksen
- 51 Når sammenhængen brister
Af Lilian Zöllner
- 57 Den uvelkomne sorg
Af Ulla Pierri Enevoldsen

Hurra!

Nogen mener, at verden er af lave. Selv en født optimist kan have svært ved at holde gejsten. Naturkatastrofer, Irakkrig, flagafbrændinger. Selv når vi ikke er direkte berørt – hvilket heldigvis er sjældent – vælter det ind i vores liv. Gennem internettet, tv og aviser.

Engang imellem rammes vi i mellemgulvet. Slås ud. Taber pusten. Kan det virkelig passe? Er verden virkelig sådan? Vores verden.

Ja – det er den. For selvom medierne vælger, vinkler og vrider verden, så er det ikke til at komme udenom. Verden er voldsom. Uoverskuelig. Mere end vi kan kapere.

I dag er det fem år siden, at vi lavede det første nummer af nærværende tidsskrift – ungdomsforskning. Du sidder nu med en jubilæumsudgave af ungdomsforskning i hånden. Derfor den jublende overskrift. Derfor udråbstegnet bag hurraet!

Ungdomsforskning var et forsøg på at skabe perspektiv i nyhedsstrømmen om unge. For også denne strøm er præget af nyheder, der kan virke voldsomme. Uoverskuelige. Mere end vi kan kapere.

Vi kender alle overskrifterne om unge, der rammes af spiseforstyrrelser, falder fra på uddannelserne, begår grovere kriminalitet. Emnerne er mange - og utvivlsomt relevante.

Engang imellem kan det dog være frugtbart at få tingene sat i perspektiv. Så vi ikke bliver slået ud. Taber pusten. Men tværtimod ser nye sammenhænge – og måske endda nye muligheder. For det kan der være brug for i denne voldsomme, uoverskuelige verden. Især når det gælder de unge – vores allesammens fremtid.

I de fem år, ungdomsforskning har eksisteret, har vi belyst en masse forskellige problemstillinger, der vedrører unge. Vi har præsenteret ny forskning, ladet politikere ytre sig og givet praktikere ordet. Alt sammen for at gå bag om overskrifterne. For at skabe perspektiv i fremstillingen af unge.

I dette nummer viser vi et udpluk af de artikler, vi har bragt i de forløbne fem år. Artiklerne, der handler om alt lige fra uddannelse til sorg, illustrerer forhåbentlig denne ambition.

I givet fald tillader vi os at råbe endnu et hurra.

*Niels-Henrik M. Hansen og Niels Ulrik Sørensen
Redaktører på Ungdomsforskning*

Vidt omkring i ungdomslivet

Af Niels Ulrik Sørensen

Sorg. Internet. Kriminalitet. Sex.

Blot et lille udpluk af de mange emner, ungdomsforskning har belyst i sin femårige levetid. En masse forskere, praktikere og politikere, der beskæftiger sig med unge, har givet deres besyv med. Vi kommet vidt omkring i ungdomslivet, hvis vi selv skal sige det.

I denne udgave af ungdomsforskning bringer vi nogle artikler, som vi har været særligt glade for at offentliggøre. Af flere forskellige grunde. Dels fordi de dykker ned i et emne, vi synes er vigtigt. Dels fordi de belyser emnet fra et tankevækkende perspektiv, vi ikke selv havde tænkt over. Og dels fordi de lancerer et begreb, vi ikke har kunnet få ud af hovedet. Væsentlighed, nytænkning og – ja – evnen til at fæstne sig i vores hukommelse er altså nogle af de kriterier, artiklerne er valgt ud fra.

At de samtidig belyser vidt forskellige emner – og dermed viser ungdomsforskningens bredde

– er kun et yderligere plus. Netop bredden er vi stolte over. En af Center for Ungdomsforskning styrker er kontakten til vidt forskellige miljøer med lige så vidt forskellige unge. Forhåbentlig kan denne styrke ses i dette nummer af ungdomsforskning.

Vi har valgt at inddele artiklerne under fire rubrikker, der vil blive bragt i denne rækkefølge:

- 1: Overblik
- 2: Krop og livsstil
- 3: Uddannelse og arbejde
- 4: Krise og sorg

Overblik

Artiklerne under rubrikken Overblik belyser nogle overordnede sammenhænge mellem unge og samfundet. Den første artikel hedder "Om 10 år, hvad så?".

Artiklen, der oprindeligt blev bragt i 2004, er skrevet af professor Birgitte Simonsen fra Center for Ungdomsforskning. Hun skriver, at forholdet

mellem unge og samfund i fremtiden vil være præget af en række ubalancer og dilemmaer. Det skyldes tre tendenser: For det første, at antallet af unge falder, samtidig med at antallet af ældre stiger. For det andet, at flere og flere unge har en anden etnisk baggrund. Og for det tredje, at stadig flere unge bor i byerne. Det må vi lære at tackle, skriver Simonsen. Ellers får det konsekvenser.

Den anden overblikartikel, "Kun små forskelle", blev oprindeligt bragt i 2003. Den er skrevet af Carsten Yndigegn, der er lektor ved Institut for grænseregionsforskning ved Syddansk Universitet.

Yndigegn gør op med myten om, at der er – åh så store – forskelle mellem unge i hovedstaden og unge i udkantsområderne. Hans udgangspunkt er en undersøgelse af de grundholdninger, der styrer unge gymnasieelevers fremtidsforventninger og livsplanlægning. Undersøgelsen viser, at der faktisk er flere forskelle indenfor regionerne end mellem dem. De regionale forskelle, der trods alt viser sig, kan ifølge Yndigegn lige så godt være et udtryk for sociale forskelle. De er der altså stadig.

Krop og livsstil

Artiklerne under rubrikken Krop og livsstil belyser en række forskellige problemstillinger, der ikke bare optager de unge – men også vi voksne.

Den første artikel handler om unges brug af de nye kommunikationsmedier. Artiklen, der er fra 2001, hedder "Simultane dialoger". Den er skrevet af Carsten Jessen, der er lektor på Danmarks Pædagogiske Universitet. Han maner de bekymrede voksne til at slå koldt vand i blodet. Nuvel – de nye kommunikationsmedier kan virke forstyrrende og ødelæggende for de unges tætte sociale relationer. Men de skaber også sammenhæng i de unges liv. Bl.a. fordi de gør det muligt

for de unge at deltage i simultane dialoger. Hvad det er, kan du læse i artiklen.

Den anden artikel – "Rygefællesskaber" fra 2002 – tager også fat om de unges sociale relationer. Den er skrevet af Liselotte Ingholt, der er ph.d.-studerende ved Københavns Universitet.

Artiklen viser, at de unge ikke er specielt interesserede i at ryge. Til gengæld er de interesserede i at blive en del af et fællesskab. Og da rygningen er let at samles om – ja – så begynder de at ryge. Det er derfor ikke nok at tale til de unges fornuft og viljestyrke, når man iværksætter rygestopinitiativer. Hvis de unge ikke samtidig får mulighed for at deltage i nogle andre fællesskaber, vil de fortsætte med at ryge.

Den tredje artikel om krop og livsstil sætter fokus på den betydning, kroppen har i ungdomslivet. "Kroppen som monitor – at være ung i en kropskultur" er skrevet af Tine Filges, der er forskningsmedarbejder ved Center for Ungdomsforskning. Hun lægger vægt på, at kroppen betyder noget forskelligt for forskellige unge. Samtidig er der dog nogle overordnede tilbøjeligheder. De unge bruger eksempelvis kroppen som en metafor. Dvs., at den anvender dens fysiske størrelse og udseende til at formidle ikke-fysiske egenskaber som personlige egenskaber. Læs mere om kroppen som metafor i artiklen.

Uddannelse og arbejde

Næste rubrik er Uddannelse og arbejde. Her præsenteres først en artikel fra 2002, der er skrevet af fire forskere fra Center for Ungdomsforskning. "Ungdom, kompetence og identitet" – som artiklen hedder – tager udgangspunkt i, at ungdomsuddannelserne er præget af for mange uddannelsesskift, for mange frafald og for få, der vælger naturvidenskabelige, tekniske og omsorgsrettede områder.

.....

Det vil dog være katastrofalt fejlagtigt, skriver forskerne, at se de unge som forkælede, ustabile og krævende. Tværtimod har de unge langt bedre end de voksne en forståelse for, hvad videnssamfundet er, og hvad det kræver. Man bør derfor gå radikalt til værks og bygge på de unges ressourcer, når man skal reformere ungdomsuddannelserne.

I artiklen "Mobile unge som fremtidens medarbejdere" fra 2004 fremgår det, at lignende problemstillinger gør sig gældende i de unges forhold til arbejde. Artiklen, der er skrevet af lektor Jens Christian Nielsen fra Center for Ungdomsforskning, viser således, at en række brancher og fagområder har problemer med at rekruttere unge. Og når de unge så endelig er blevet rekrutteret, oplever arbejdspladserne dem ofte som krævende og illoyale. Nielsen giver en karakteristik af, hvordan de unges indstilling til arbejde er, og hvordan unge som fremtidens medarbejdere udfordrer arbejdspladserne. Samtidig peger han på, hvordan arbejdspladser og ledelser kan forholde sig til disse fremtidige medarbejdere.

Krise og sorg

De sidste to artikler beskæftiger sig på forskellig vis med Krise og sorg.

Den første artikel – "Når sammenhængen brister" – er skrevet af Lilian Zøllner, der er leder af Center for Selvmordsforskning. I artiklen fra 2002 skriver hun, at stadig flere unge forsøger

at begå selvmord. Især unge, der har været udsat for traumatiske oplevelser – som selvmord i familien og anbringelse udenfor hjemmet, er i risikogruppen. Men også blandt disse unge er der forskelle. Nyere forskning peger på, at visse beskyttende og belastende faktorer kan have afgørende betydning for, om unge i risikogruppen forsøger at begå selvmord. Læs mere om disse faktorer i artiklen.

Den anden artikel er skrevet af Ulla Pierri Enevoldsen, der er universitetspræst ved Roskilde Universitetscenter. I artiklen – "Den uvelkomne sorg" fra 2004 – skriver hun, at tabuet omkring sorg, der er forbundet med tab/kriser, efterhånden er blevet brudt.

Til gengæld er den diffuse sorg, der er knyttet til det at være menneske, stadig mere uvelkommen. Den diffuse sorg opleves ikke længere som en naturlig del af den menneskelige eksistens. Vi skal alle fremstå og virke som positive, glade, kompetente og arbejdsdygtige individer, der altid er parate til at omstille os. Læs mere om, hvordan det påvirker de unge i artiklen.

.....

Antallet af unge falder, samtidig med at antallet af ældre stiger. Det siger statistikken os. Professor Birgitte Simonsen mener, at det rejser en række alvorlige og centrale problemstillinger, som nødvendigvis må forsøges løst, hvis vi ønsker at bevare det danske velfærdssamfund i sin nuværende form. Hun peger samtidig på, at der er tale om nogle væsentlige problemer, og at udviklingen lige nu går den forkerte vej på disse områder.

Om 10 år, hvad så?

Af professor Birgitte Simonsen, leder af Center for Ungdomsforskning.

Hovedpointerne i statistikkerne om de unge i befolkningen er nemme at opsummere. Men hvilken indflydelse får de på den samfundsmæssige udvikling? Det er naturligvis ikke til at sige med sikkerhed. Ikke desto mindre vil jeg forsøge mig med nogle "konsekvensovervejelser". Hvad betyder disse tal for udviklingen i Danmark i de kommende 10 år?

Tre forhold vil være anderledes end nu; tre utvetydige tendenser som vil få indvirkning på næsten alle udviklingsområder:

- Der kommer færre unge et stykke tid endnu. Og når antallet af unge stiger igen, vil de fortløbende udgøre en stadig mindre del af befolkningen.
- En voksende del af de unge vil have anden etnisk baggrund.

- Der kommer en stigende koncentration af de unge i storbyerne.

I artiklen vil jeg diskutere disse tre tendenser og deres betydning. Diskussionen vil falde i tre dele. Jeg beskriver hver tendens mere uddybende og peger derefter pege på de ubalancer den nuværende udvikling synes at give på disse områder. Endelig vil jeg se på de dilemmaer disse problemstillinger bærer med sig.

Mindre ungdomsårgange

Et fremtidsscenario som vi kan være temmelig sikre på indtræder, er en situation hvor alderspyramiden bliver stadig mere skæv, dvs. der bliver flere og flere ældre i forhold til unge, og gennemsnitsalderen bliver højere og højere.

Der er mange spekulationer omkring denne

situation der på én gang gør unge mennesker til en sparsom og ombejlet ressource, der kæmpes om fra uddannelses- og arbejdsmarkedets side, og på lidt længere sigt stiller kæmpestore krav til de unge menneskers produktivitet og kapacitet.

Det kan forudses at en stadig mindre gruppe erhvervsaktive kommer til at tage sig af en voksende gruppe, der ikke er aktiv. Denne situation vil helt sikkert indtræffe, selv om der lægges pres på de ældre for at blive længere på arbejdsmarkedet. Det betyder meget konkret, at de stadig færre unge skal være veluddannede, velintegrerede og velmotiverede for at arbejde og yde en masse – de skal udgøre et tilskud til opretholdelsen af velfærdsstaten og ikke et dræn.

Flere etniske unge

Et andet fremtidsscenario, vi kan være temmelig sikre på, er at der kommer mange flere unge med anden etnisk baggrund, både indvandrere og efterkommere. Det vil medføre en multikulturalitet, en tilstedeværelse af forskellige religioner og en tilstedeværelse af mange forskellige værdisæt og normer. Knyttes det an til den generelle udvikling mod mindre ungdomsårgange som nævnt tidligere, betyder det, at de unge med anden etnisk baggrund skal lukkes fuldt ind i samfundet. Det må nødvendigvis ske på nogle præmisser som de yderst forskelligartede etniske unge kan acceptere, og som samtidig er i stand til at videreføre og videreudvikle de grundlæggende præmisser som den danske velfærdsstat bygger på.

Urbanisering

Det tredje fremtidsscenario er en stigende urbanisering. De unge søger til storbyerne – vi kan dog ikke vide med samme sikkerhed som i de to første scenarier, at der ikke sker en tilbagevending til landområderne, men det forekommer

ikke sandsynligt. Igen betyder det helt konkret, at der kommer et behov for at indrette og opbygge storbyerne så de kan rumme og tilgodese unge mennesker med forskellige etniske baggrunde på en måde så de virkelig kan være der og få deres behov opfyldt.

Situationen er med andre ord den, at vi kan imødesee nogle voksende storbyer med mange unge af forskellig etnisk herkomst, og vi kan også være sikre på at det bliver yderst vigtigt at sikre at de relativt få unge bliver sat i en situation, hvor de alle er med til at yde en samfundsmæssig nyttig indsats, dvs. hvor de alle bliver godt integreret i samfundslivet, her i særdeleshed på arbejdsmarkedet.

Der må altså sikres en situation, hvor livet i storbyerne kan tilbyde de unge en meningsfuld måde at bruge sig selv på, og hvor alle unge kommer i gang med uddannelse og/eller arbejde, jo før jo bedre.

Negativ udvikling

Det er imidlertid slet ikke den vej det går lige nu – tværtimod kan en lang række tendenser til det modsatte iagttages med stor tydelighed. Det skyldes naturligvis ikke ond vilje fra nogens side - tværtimod er der rigtig mange gode viljer omkring unge mennesker og den indsats der gøres.

Det skyldes derimod, at vi har fat i nogle centrale elementer af det danske samfund, og at det som sådan er svært at ændre disse. Der må nødvendigvis slagtes nogle hellige køer, hvis vi skal kunne imødesee en bare nogenlunde fredelig udvikling.

Som det ser ud nu går udviklingen på en række af disse områder i den forkerte retning. Man kan gå så vidt at sige, at der er tale om nogle gevaldige ubalancer. Jeg vil i det følgende kort behandle nogle af de vigtigste, og derefter til

sidst rette fokus mod nogle dilemmaer som rejser sig.

Ubalancer

1. Den såkaldte "restgruppe" vokser for øjeblikket efter at have været faldende i en år-række. Skiftende regeringer har haft en fast målsætning om at nedbringe eller måske helt få fjernet den gruppe unge der ikke får en erhvervskompetencegivende uddannelse (Illeris et al., 2002; Katznelson, 2004). Den er imidlertid ikke lige om hjørnet. Tværtimod viser de nyeste tal fra Undervisningsministeriet (A4, 2004) at mens denne gruppe unge i 2000 udgjorde 20,5% af de unge (i henhold til andre opgørelser har den været helt nede på 17,5% (Katznelson, 2004), så var den i 2002 steget til 24,8%. Disse tal er både foruroligende og på sin vis overraskende.

Ungdomsårgangene er jo som nævnt mindre end de længe har været og der er også rift om de unge fra uddannelsesinstitutionernes side. Ubalancen består i at der på trods af dette, er flere unge der slet ikke går i gang med noget efter folkeskolen. Samtidig er det i forvejen høje frafald på de erhvervsfaglige uddannelser blevet endnu større, og der er også flere der falder fra deres gymnasiale uddannelser, eller ikke bruger eksamen til at videreudanne sig. Som det ser ud lige nu, kan vi forudse en stigende polarisering mellem samfundsgupperne, hvilket er særdeles truende for hele vores velfærdssystem, men også voldsomt marginaliserende for hele den gruppe af unge, der ikke formår at leve op til samfundets krav.

2. En anden ubalance er, at unge med anden etnisk baggrund har sværere ved at finde fodfæste på arbejdsmarkedet end etnisk danske. Det er der mange grunde til. Her kan der bl.a. peges på uddannelsesmæssige

årsager, men hertil kommer, at det danske arbejdsmarked hidtil ikke har forholdt sig tilstrækkeligt åbent til de nye grupper. Det er yderst uheldigt, da netop denne gruppe vokser, og derfor har et indlysende potentiale der kunne afdæmpe det nogen har kaldt generationsbomben. (Mogensen, Gunnar Viby, 2002)

3. Unge med anden etnisk baggrund har større frafaldsprocenter i uddannelsessystemet. Det er der mange forskellige årsager til. Det er indlysende at det er særdeles uheldigt jf. den ovenstående kommentar. Det vigtigste er her at erindre, at det ikke behøver at være sådan. Problemet kan løses, hvis der er tilstrækkelig vilje til forskning og forandring (Seeberg, 2003; Integrationsministeriets tænketank, 2004).

4. Storbyer tilbyder ikke mange udfoldelsesmuligheder for unge som er bare en smule udsatte. De bor dårligt i forhold til andre, og der er for få steder, hvor de kan gå hen og for mange steder, de er uønskede. Byrummet overtages af de unge om aftenen og natten (og ikke kun af de udsatte). En konsekvens af dette forhold er generationsforskrækkelse, fremmedgørelse og misforståelser i kommunikationen mellem grupperne. De unge, der ikke rigtigt kan være nogen steder, forskrækker de ældre der har læst om ungdomsbander osv. (Ansel-Henry & Branner Jespersen, 2003). Pointen er dobbelt: for det første kræver den stigende urbanisering ressourcer for at byerne bliver steder hvor mennesker trives og for det andet vil manglen på disse ressourcer ramme udsatte unge særlig hårdt.

5. Dele af byrummet domineres af drikkende unge; også ungdomsuddannelserne hærages af drikkeri. Situationen er genstand

for en begyndende og meget ambivalent opmærksomhed fra det voksne samfund. Der er en meget stor usikkerhed på om og hvad man evt. kunne gøre. Denne alkoholdominerede byadfærd gælder altovervejende etnisk danske unge – de unge med anden etnisk baggrund lægger en vis afstand til alkoholadfærden. Der mangler en diskussion af, hvad bylivet kunne tilbyde unge at tage sig til (Ungdomsforskning, 2003) og som ikke involverer brug af forskellige rusmidler. Situationen er dog her også her ambivalent, idet de unge på mange måder afspejler det generelle forbrug af alkohol i samfundet.

6. Der er mange tegn på tegn på en større polarisering – markedssamfundet favoriserer de velbærgede - og det ved de unge godt, men det forvirrer. Nogle reagerer udadvendt, andre har ensomhedsproblemer. Vi kan registrere mere af alting: mere druk, flere selvmord, flere spiseforstyrrelser, men også mere af alt det gode: Flere får en længerevarende uddannelse, flere får spændende studieture og udlandsophold og spændende jobs. Udviklingen i Danmark har i mange år i takt med en velstandsstigning bevæget sig mod en større udligning (i hvert fald i store træk og det er en ny situation at polariseringen mellem rig og fattig vokser – det er imidlertid den realitet, de opvoksede generationer står over for lige nu (Ungdomsforskning nr. 3 og 4, 2002.))

7. En voksende gruppe unge oplever, at de på den ene side er ombejlede og får tilbudt alt muligt, men at der på den anden side ikke er noget af det der dur, eller de oplever at de ikke selv slår til i forhold til deres egne ønsker (Simonsen, 2003; Katznelson, 2004). Der er et voksende ønske om det eneste og helt umulige: Nemlig at stå af, få fred, bare være. Det kan jo ikke lade sig gøre, det kan

ikke vælges, og der er derfor tale om en meget farlig og velfærdstruende ubalance, hvor mængden af krav og forventninger til de unge når et omfang, hvor det bliver potentielt destruktivt for den unge.

8. En voksende gruppe af veluddannede unge kan ikke komme ind på arbejdsmarkedet. Det drejer sig bl.a. om unge med visse kreative og humanistiske uddannelser. Det er uvist, hvad der kommer til at ske. Det kan være at de gradvist finder vej ind i nye, utraditionelle funktioner, men det er tydeligt, at der umiddelbart også her eksisterer en destruktiv ubalance. For nogen bliver den uanvendelige højere uddannelse til en ny marginaliseringsform, hvor de på trods af deres gode uddannelse og store indsats oplever, at de ikke kan komme ind på arbejdsmarkedet.

Dilemmaer

Det danske samfund har et ungdomsproblem. Eller de unge har et problem med et samfund der ikke kan tage godt nok imod dem. Forskellige forsøg på løsning af disse problemer rejser forskellige dilemmaer.

På den ene side er der udsigt til en truende situation, hvor der ikke er nok unge kræfter til at tage over, og hvor der på den anden side er en voksende gruppe unge der havner som tabere og har brug for hjælp.

Disse to problemstillinger forstærker hinanden. Der bliver flere ældre der skal have hjælp, og der er en voksende gruppe unge der ikke bliver ordentligt integreret. Set både fra et samfundsmæssigt og menneskeligt perspektiv er der tale om et kolossalt problem. Der er brug for disse unge. Og det er farligt for ethvert samfund at have en masse unge mennesker der ikke er integreret i og føler sig som en del af samfundet. Det er i sig selv noget der fundamentalt truer

.....

selve velfærdsstatstanken og solidaritetstanken bag denne.

Hvad kan der så gøres for at få alle de unge ind på arbejdsmarkedet og få dem ind i de "rigtige" funktioner. Det vi kan iagttage lige nu er forsøg på en øget statslig styring og problematisering af forestillingerne om at unge selv skal vælge – forsøg med adgangsregulering og regulering af tilgang ud fra et helhedssyn. Det ville løse umiddelbart løse problemerne for den gruppe unge der har svært ved selve valgsituationen, men det forudsætter at den statslige styring så også bliver til et statsligt ansvar.

Man må kunne garantere den unge der har taget en bestemt uddannelse at der så faktisk er ordentlige beskæftigelsesforhold, og dette er meget vanskeligt, for ikke at sige umuligt, i et markedsstyret samfund. Tankegangen om at man selv vælger sin uddannelse og sit arbejde er også dybt indfældet i de unges egne motivationsstrukturer og forståelsesformer – upåagtet at det for det store flertal har karakter af en illusion – og det vil give nogle væsentlige problemer, hvis man forsøger at ændre denne forståelse.

Bestræbelsen på at målrette vejledningsindsatsen kan være en delvis løsning om end den ikke kan stå alene, for der er en række andre vigtige spørgsmål der står ubesvaret. Det er helt centralt at der forskes i og arbejdes med politisk med disse spørgsmål inden for den nærmeste fremtid.

De følgende spørgsmål og dilemmaer er nogle af dem der står højt på Center for Ungdomsforskningens prioriteringsliste. Spørgsmålene er helt centrale at stille og forskningen helt nødvendig at sætte i gang, hvis vi skal gøre os håb om at bedre situationen om 10 år.

Hvordan kan arbejdspladserne gøre sig attraktive for unge? Hvordan indretter man arbejdspladser, så der er plads til alle unge?

Hvordan kan alle unge rustes til at bestride jobs? Der er brug for alle – men alt for mange står af.

Skal de unge der ikke selv kan finde ud af det tvinges til at uddanne sig og arbejde? Og hvordan gør man så lige det? Hvad med det skrækscenarium, at nogle tvinges til bestemte uddannelser for blot at opdage, at der ikke er brug for dem den dag de er færdige?

Hvordan giver man egentlig kompetencegivende uddannelse til unge, der har haft masser af tilbud, uden at det har rykket noget?

Hvordan indretter man byerne så de er til at være i for alle generationer?

Birgitte Simonsen er professor og leder af Center for Ungdomsforskning ved Learning Lab Denmark, DPU.

Referencer

Ugebrevet A4, nr. 33. 2004.

Ansel-Henry, Anthony & Jespersen, Susanne Branner (2003). Konflikt på gadeplan – når etnisk minoritets-ungdom og politi mødes. Center for Ungdomsforskning.

Illeris, Knud, Katznelson, Noemi, Simonsen, Birgitte & Ulriksen, Lars (2002). Ungdom, identitet og uddannelse. Roskilde Universitetsforlag.

Katznelson, Noemi (2004). Udsatte unge, aktivering og uddannelse. Dømt til aktivering. Center for Ungdomsforskning, Learning Lab Denmark.

Udlændinges vej gennem uddannelsessystemet. Ministeriet for flygtninge, Indvandrere og integration, 2004.

Mogensen, Gunnar Viby (2002). Indvandrene og arbejdsmarkedet. Mødet med det danske velfærdssamfund. Spektrum.

Seeberg, Peter (2003). Uddannelse og migration i Danmark - en undersøgelse af etniske minoriteter i ungdomsuddannelserne med særlig henblik på en belysning af forandringer i indvanderes og efterkommeres uddannelsespraksis i perioden 1989-2001. Syddansk Universitet.

Simonsen, Birgitte (2003). "Uddannelse og Zapperkultur?". I tidsskriftet "Kvan", august 2003.

Tidsskriftet Ungdomsforskning, Center for Ungdomsforskning:

Unge og risiko, nr. 3, 2002,
Unge og forbrug, nr. 4, 2002,
Unge og rusmidler nr.2,2003.

Forskellene mellem unge i hovedstaden og unge i udkantsområderne er måske ikke så store, som vi går og tror. I denne artikel viser lektor Carsten Yndigegn, at der er flere forskelle indenfor regionerne end mellem dem. Og de forskelle, der trods alt er mellem regionerne, kan lige så godt være et udtryk for sociale forskelle.

Kun små forskelle

Af Carsten Yndigegn

Er der forskel på danske unge, der bor i Hovedstaden og i de jyske udkantsamter, når det drejer sig om de grundlæggende holdninger, der styrer deres fremtidsforventninger og livsplanlægning? Det spørgsmål har jeg undersøgt i et nu afsluttet forskningsprojekt (Yndigegn, 2003).

Et klassisk tema

Forskellen mellem land og by er et klassisk tema i ungdomspolitikken og -forskningen. Man behøver blot at se på de rapporter, som blev udarbejdet af Ungdomskommissionen – det var en kommission, som den danske regering nedsatte efter 2. verdenskrig for at udforme fremtidens ungdomspolitik. Her bekymrede man sig om den skæbne, der risikerede at overgå de unge, der flyttede fra landets tryghed ind til storbyens fordærv (Ungdomskommissionen, 1948).

Det var således en synlig udfordring i en periode,

hvor de mentale rester af den nationale almuekultur blev afviklet i en eskalerende moderniseringsproces, der har ført til, at kun 15 procent af befolkningen i dag bor på landet, mens 55 procent bor i byer med over 10.000 indbyggere.

Rejsen fra land til by

Regionale forskelle er dog fortsat en realitet. Thomas Ziehe siger det meget præcist med Tyskland som eksempel:

"En ung eller en ung voksen kan i dag i kraft af sine egne beslutninger 'ændre' hele sin livsstil, ja næsten sin sociale identitet, ved at han eller hun flytter til én af de store millionbyer. ... Når man tager en ung der rejser fra provinsen til Berlin, så er det selvfølgelig mere og andet end blot og bart et skift i opholdssted, det er en konfrontation med den brede palet af de forhåndenværende livsformer og implicerede livsudkast der optræder samtidigt og ved siden af hinanden." (Ziehe, 1991: 120)

Større ensartethed?

På den anden side sker der også en spredning af kendskabet til forskellige former for moder, livsstile og kulturelle strømninger gennem uddannelse, turisme, reklamer og medierne (jf. Beck and Beck-Gernsheim, 2001: 5) samt ikke at foglemme de unges egen interaktion.

Spørgsmålet er derfor, om der i det senmoderne danske samfund fortsat er basis for at tale om regionale forskelle i unges holdninger og indstilling, eller om de er blevet mere ens. Det har jeg prøvet at undersøge gennem en udspørgning af 3. g elever på otte gymnasier i tre forskellige dele af landet, hhv. Sønderjylland (Syd-segmentet), Nordvestjylland (Nord-segmentet) og den nordlige del af Hovedstadsområdet (Øst-segmentet). I alt har 857 elever besvaret spørgsmålene.

Størst forskelle indenfor regionerne

Emnerne i spørgeskemaet er udvalgt, så de giver mulighed for at fange forskelle imellem senmoderne og traditionelt moderne holdninger. Emnekredsen dækker felter som uddannelse, erhverv, parforhold og familie, mobilitet, nationalitet og globalisering. Inspirationen til emnevalget er hentet fra litteraturen om senmodernitet (Bauman, 1995; Beck, 1986; Beck, 1993; Giddens, 1991; Giddens, 1992), ligesom der har været inspiration fra andre undersøgelser, der har berørt disse problemstillinger (du Bois-Reymond, 1998; Gundelach, 2002; Motola et al., 1998; Simonsen, 1993; Simonsen, 1994; Zeuner, 1994).

Det overordnede indtryk af besvarelsene fra de tre geografiske områder er, at de unge er forskellige, men at forskellen er større blandt de unge indbyrdes indenfor de tre områder, end den er blandt de unge imellem områderne.

Hyppe jobskift ikke en fordel

Arbejdslivet er ét af de felter, hvor senmoderne holdninger hævdes at være udbredte i form

af det, Sennett (1999) har kaldt det fleksible menneske. Der er imidlertid kun en lille genklang blandt de unge for en påstand om, at stor fleksibilitet på arbejdsmarkedet i form af hyppige jobskift er en fordel. På den anden side er mindst halvdelen af de unge 'overvejende enige' i, at ingen kan forvente at kunne blive hele sit arbejdsliv på den samme arbejdsplads.

Derimod trækker det væk fra de senmoderne holdninger, når omkring halvdelen i Nord- og Syd-segmenterne erklærer sig mindst 'overvejende enige' i påstanden: 'For mig vil det være vigtigere med tryghed i ansættelsen end at få en høj løn'. I Øst-segmentet er det dog kun omkring 40 procent, der erklærer sig enige. Det er en statistisk signifikant forskel.

Endnu flere er enige i påstanden: 'For mig vil det være vigtigere at få et job med gode kolleger og sikkerhed end at tage chancer for at kunne gøre hurtig karriere', men også her er andelen af enige i Øst-segmentet signifikant lavere end i de to andre.

Der er således træk, der kan tolkes som at senmoderne træk er mere udviklet i Øst-segmentet, men det må dog på den anden side ikke overses, at forskellene også kan være en konsekvens af de forskelle, der på den familiære baggrund hos eleverne i de tre segmenter.

Ligestillingstanken slået igennem

Inddrager vi holdninger til det private liv, finder vi også her, at senmoderne holdninger kun delvis er slået igennem. Næsten tre fjerdedele af de unge er således enige i påstanden: 'Jeg vil ikke sætte arbejde over familie. Hvis det er nødvendigt af hensyn til min familie, finder jeg hellere et nyt job'.

Derimod er kun få procent, der er enige i påstanden: 'For en mand er det også i dag det mest rigtige at han er familiens hovedforsørger, og

Holdningen er, at man er dansk, hvis man har en vilje til at tilhøre fællesskabet, dvs. overholde de fælles regler, tale det fælles sprog og føle sig som en del af det fælles samfund.

at familien indretter sig efter hans karriere', og modsat få procent der er uenige i at: 'Når følelserne i et ægteskab eller parforhold ikke er ægte og gensidige længere, skal man ikke fortsætte, men følge sine egne behov'.

Det er holdningstilkendegivelser, der dels viser, at ligestillingstanken er slået igennem hos disse unge, dels at Giddens' begreb om det såkaldt 'rene forhold' ikke er en blot og bar teoretisk konstruktion, men at den er en af hverdagslivets forståelsesformer, således som også Birgitte Simonsen (1994) har påvist det i sin undersøgelse af unge i det husmorløse samfund.

Ensartet kulturelt forbrug

Kulturelle forskelle viser graden af usamtidighed i udviklingen mellem center og periferi. En undersøgelse af unges filmsmag for 50 år siden viste således, at unge i hovedstaden så amerikanske film, mens unge i provinsen så danske. Filmsmagten hos de unge i de tre segmenter er meget ens.

Der er også kun lidt, der adskiller de unges musikalske smag, idet der er stærkere præferencer for hiphop musikken i Øst-segmentet. Der er dog et stort fællespræg, idet en håndfuld af musikhitlisternes topnavne er de mest populære i de tre segmenter. Endelig har mere end halvdelen af de unge i de tre segmenter tv-serien 'Venner' som deres mest foretrukne. Mainstreamsmagen er fremherskende.

Rejselystne unge

Mobilitet er et af kendetegnende på senmoderne livsstil. Da danske unge er blandt de mest berejste i Europa, kan det ikke undre at de unge i de tre segmenter tilkendegiver positive holdninger til mobilitet.

Mellem tre fjerdedele og to tredjedele erklærer sig enige i at 'I den for de kommende år vil jeg på en længere rejse uden for Europa', og mere end tre fjerdedele er enige i, at: 'Hvis muligheden kommer, vil jeg prøve at arbejde i nogle år i et andet europæisk land'. På begge spørgsmål er de unge i Syd-segmentet mindst enige.

En påstand om, at 'Jeg kunne ikke drømme om at bosætte mig permanent uden for Danmark', er ligeledes en indikator på holdningen til mobilitet. Her er kun mellem en fjerdedel og en tredjedel enige, mens en fjerdedel er meget uenige, og en anden fjerdedel er overvejende uenige. Det er således en påstand, der deler de unge inden for hvert af segmenterne, og det er en bemærkelsesværdig tilkendegivelse, at så få afviser, at de kunne tænke sig at ville emigrere, mens så mange ikke vil udelukke at de kunne gøre det.

Stærk tro på det danske

Der er imidlertid ikke tale om at de unge forkaster deres danske identitet, eller at de ville have foretrukket at have haft en anden nationalitet. Der er således kun et par procent i hvert segment der er enige i, at deres liv ville have været bedre hvis de havde været født i et andet land. Tværtimod er der en stærk tro på styrken i den danske identitet, og at de vil bevare den.

På den anden side giver de unge ikke udtryk for eksklusive følelser i forhold til det at være dansk. Holdningen er, at man er dansk, hvis man har en vilje til at tilhøre fællesskabet, dvs. overholde de fælles regler, tale det fælles sprog og føle sig som en del af det fælles samfund.

Størst lokalforankring i Østdanmark

Ét af de områder, hvor der er en lille, men dog statistisk signifikant forskel, er på spørgsmålet om de unges geografiske tilknytning. Og det forholder sig helt anderledes end man måske umiddelbart ville tro.

Når man spørger de unge, hvilket geografisk område de føler sig mest knyttet til, så er der en større andel i Øst-segmentet, der identificerer sig med den by eller det lokalområde, de bor i, mens en større andel af de unge i de to andre områder identificerer sig med landsdelen, de bor i, eller hele Danmark.

Øst-segmentets stærkere lokalforankring kommer også til udtryk i svarene på nogle af undersøgelsens andre spørgsmål. Der er ligeledes en større andel i Øst-segmentet, der erklærer sig enig i påstanden om at: 'Det er vigtigt at blive boende det sted, hvor man er vokset op, for dér har man sine venner og bekendte og familie'. Øst-segmentet er ligeledes mere enige, i at de ønsker at bosætte sig et sted, hvor der er kort afstand til familien. Endelig er der markant mindre enighed i påstanden: 'For at få den rigtige uddannelse er jeg villig til at flytte til et andet sted i Danmark'.

Der er dog tale om gradforskelle. I alle tre områder er det meget få, der er helt afvisende over for at flytte, hvis det er nødvendigt for at få en uddannelse.

Mobilitet – nødvendigt for unge i periferien

Disse holdninger bryder med de traditionelle forestillinger om, at mens de unge i periferien er stedbundne og frygter forandring, så er de unge i storbyen i højere grad mobile. I stedet for at drage den modsatte konklusion, må forklaringen nok nærmere søges i at de unge i periferien mentalt har indstillet sig på at deres livsmuligheder er tæt sammenknyttet med deres vilje til mobilitet. De unge i hovedstadsområdet kan ikke forestille sig, at de kan forbedre deres fremtidsmuligheder ved at flytte inden for landets grænser. De unge i periferien ved, at de kun kan forbedre deres ved at flytte. Det er en pris, de må betale for at få del i de samme livsmuligheder, som unge i storbyen har.

De er dog ikke villige til at lade en flytning ødelægge deres personlige netværk. For nogle opleves det givet som en fordel at komme væk fra et samfund, hvor populært sagt alle kender alle, men ni ud af ti er samtidig enige i påstanden: 'Det er vigtigt at bevare sine rødder. Uanset hvad er det vigtigt at bevare kontakten til venner og bekendte hvor jeg bor i dag.'

Flere ligheder end forskelle

Ligheden mellem de unge fra de tre områder af landet er således langt mere omfattende end forskellene. Der er stort set tale om, at der ikke er regionale forskelle i den måde, de unges holdninger er sammensat og fordelt på.

På enkelte punkter er der marginale forskelle, og disse forskelle peger i retning af, at senmoderne holdninger er mere udviklede i Øst-segmentet. Denne forskel kan imidlertid også forklares ved at den sociale status i de unges familiære baggrund er højere i Øst-segmentet end i de to andre segmenter, idet halvdelen af de unge i Øst-segmentet kommer fra en akademikerfamilie mod kun op til 20 procent i de andre.

Endelig er der to væsentlige forbehold man må tage overfor de betragtninger, der er gjort her. På den ene side er det kun gymnasieelever, der er indgået i undersøgelsen. Der er forskel på de unge indbyrdes, og det kan ikke udelukkes, at det er blandt gymnasieeleverne, at de regionale forskelle er mindst.

På den anden side er det kun et øjebliksbillede, der tegnes. Holdningerne til mange af de emner, der er belyst, ændrer sig med sikkerhed de følgende år. Dette kunne man undersøge ved at følge disse unge igennem en flerårig periode; derimod ville det være svært at fastholde det regionale perspektiv, for mange vil da have forladt deres hjemegn og være søgt sammen i de samme tre-fire uddannelsesbyer.

Carsten Yndigegn er lektor, mag. art., ved Institut for grænseregionsforskning i Aabenraa

Litteratur

Bauman, Zygmunt (1995). *Life in Fragments: Essays in Postmodern Morality*. Oxford: Blackwell.

Beck, Ulrich (1986). *Risikogesellschaft: Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag.

Beck, Ulrich (1993). *Die Erfindung des politischen: Zu einer Theorie reflexiver Modernisierung*. Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag.

Beck, Ulrich & Elisabeth Beck-Gernsheim (2001). *Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences*. London: Sage.

du Bois-Reymond, Manuela (1998). 'I Don't Want to Commit Myself Yet': Young People's Life Concepts' in *Journal of Youth Studies*, 1 (1): 63-79.

Giddens, Anthony (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony (1992). *The transformation of intimacy: sexuality, love, and eroticism in modern societies*. Cambridge: Polity Press in association with Basil Blackwell.

Gundelach, P. (ed.) (2002). *Danskernes værdier*. Kbh.: Hans Reitzels Forlag.

Motola, Michael, Pentti Sinisalo & Jean Guichard (1998). 'Social Habitus and Future Plans: A Comparison of Adolescent Future Projects in Finland and France' in J.-E. Nurmi (ed.) *Adolescent, Cultures and Conflicts: Growing Up in Contemporary Europe*. New York & London: Garland Publishing, Inc., pp. 43-74.

Sennett, Richard (1999). *Det fleksible menneske - eller arbejdets forvandling og personlighedens nedsmeltning*. Højbjerg: Hovedland.

Simonsen, Birgitte (1993). *Unge forhold til arbejdsliv og forsørgelse*. Roskilde: Erhvervs- og Voksenuddannelsesgruppen, RUC.

Simonsen, Birgitte (1994). *Unge forhold til familieliv og kønsroller*. Roskilde: Erhvervs- og voksenuddannelsesgruppen, Roskilde Universitetscenter.

Yndigegn, Carsten (2003). *Unge og regional identitet: Forventninger og indstilling til livsbetingelser og livsmuligheder i den dansk-tyske grænseregion*. Aabenraa: Institut for grænseregionsforskning.

Zeuner, Lilli (1994). *Den moderne tidsalder og de unge*. Kbh.: Socialforskningsinstituttet og Det tværministerielle Børneudvalg.

Ziehe, Thomas (1991). *Zeitvergleiche: Jugend in kulturellen Modernisierungen*. Weinheim und München: Juventa Verlag.

.....

Bekymrede voksne har måske ikke grund til at være så bekymrede. Mobiltelefoni er ikke bare skadelig. Tværtimod – skriver lektor Carsten Jessen i denne artikel – de nye kommunikationsmedier er med til at skabe sammenhæng i de unges liv. Ikke desto mindre skaber de nye udfordringer for uddannelsessystemet.

Simultane dialoger

AF Carsten Jessen

Hvad gør en dansk teenager på ferietur med forældrene, når hun en tidlig søndag morgen står med en storslået udsigt til Kilimanjaro-bjerget? Til forældrenes hovedrystende forargelse hiver hun sin mobiltelefon frem fra lommen og sender en SMS-besked hjem til veninden, for at høre, hvem der er med til klubfesten hjemme i Horsens, hvor det stadig er lørdag nat.

Mobiltelefoner og SMS-beskeder er det seneste skud på den gren af kommunikationsmedier, der også omfatter chat og de såkaldt "instant messengers", som alle har det til fælles, at de gør det muligt at samtale på tværs af de fysiske rums grænser. Disse medier har bredt sig som en steppebrand blandt børn og unge de seneste år,

og de bruges flittigt, alle steder og hele tiden. Dagens unge kommunikerer, og de gør det nærmeste døgnnet rundt, uafhængig af, hvor de opholder sig, og hvem de er sammen med.

Forstyrrende mobiltelefoner

Vi har hidtil forbundet socialt samvær med samtidig tilstedeværelse i fysiske rum. Samvær handler om at være til stede og se hinanden i øjnene. De nye kommunikationsmedier opfatter vi i den forbindelse ofte som forstyrrende og ødelæggende for de tætte sociale relationer her og nu, fordi medierne afbryder, distraherer og vender opmærksomheden væk fra det konkrete fysiske samvær. Netop på den baggrund indskrænkede en dansk efterskole for nylig

elevernes brug af mobiltelefoner. De unge havde værsgo at aflevere isenkrammet, når de kom til skolen, og var henvist til kun at bruge telefonerne på fastlagte tidspunkter. Argumentet fra skolens side var, at de unge ikke var nærværende nok i skolens sociale liv, når de altid kommunikerede i mobiltelefonerne, og at de derfor ikke kunne etablere et tæt menneskeligt samvær og kammeratskab, da det ifølge skolen jo kræver fordybelse uden afbrydelser og koncentration om det nære.

Det påstås ofte, at børn og unge i dag kun kan koncentrere sig ganske kort tid ad gangen. De zapper flygtigt rundt og retter snart deres fokus mod en ting, snart mod noget andet, og denne adfærd synes i særlig grad at blive bekræftet af deres brug af medier. Jeg tror, det er en helt fejlagtig antagelse, som beror på en overfladisk fortolkning af de unges adfærdsmønstre. Det er imidlertid ikke overraskende, at de unge tolkes som overfladiske og flygtige i deres sociale relationer, for netop her synes der at være tale om en central generationsforskel.

Kommunikationsmedier skaber sammenhæng
Det gælder for en del af de unge, at de udviser særdeles veludviklede evne til at skabe kontinuitet og sammenhæng i deres sociale relationer netop via de nye kommunikationsmedier. Mobiltelefonen er her det bedste eksempel, fordi den er som skabt til overkomme de vilkår det senmoderne hverdagsliv byder børn og unge. Dette hverdagslivet er præget af stadige skift i sociale relationer og fysiske rum mellem f.eks. hjemmet med forældre og søskende, skolen med klasser og skiftende hold, fritiden med erhvervsarbejde og forskellige fritidsaktiviteter. Det er sin sag at fastholde kontinuerlige sociale kontakter og fællesskaber under sådanne vilkår.

Traditionelt har vi set på dette hverdagsliv som et "opsplittet" liv, der stiller store krav til børn

og unge om evner til omstilling og indlevelse i forskellige sociale formationer allerede fra vuggestuealderen. Hidtil har disse sociale formationer været adskilt i tid og rum, og set fra det enkelte individs synsvinkel har hverdagen været en serie af skift fra rum til rum. Det kan ændre sig grundlæggende med de nye kommunikationsmedier, som forvandler de adskilte sociale rum fra serielle til parallelle formationer. Den enkelte kan være deltager i flere sociale fællesskaber samtidig, f.eks. på én gang være på ferie med familien og tage del i det sociale liv med vennerne derhjemme.

Ikke forvirret zapperi

Unge brug af medier er generelt ikke præget af forvirring og zapperi, men af noget andet, som ældre generationer kan have vanskeligt ved at få øje på og forstå, nemlig simultane processer.

Det er ikke ualmindeligt, at unge på en gang ser tv, chatter på nettet, modtager og sender SMS-beskeder – samt naturligvis laver lektier. Det gælder i særdeleshed for sociale relationer og kommunikation, hvor simultane dialoger er et fremtrædende træk. Den enkelte zapper ikke fra det ene til det andet, men er i gang med flere, parallelle relationer og samtaler. Det er først og fremmest sådan, de nye digitale kommunikationsmedier bruges af de unge. De deltager i stigende omfang i simultane samtaler på kryds og tværs af fysisk og tidsmæssig adskillelse.

Disse dialoger er meget forskelligartede i intensitet og varighed. De kan strække sig fra SMS-beskeder, som bruges til at koordinere aktiviteter og f.eks. aftale fysiske møder på det næste gadehjørne, over chat-kommunikation, som ofte fører til intensive, personlige samtaler, til opstykkede dialoger i e-mail, conferencefora og SMS, der kan strække sig over lang tid, men alligevel vedligeholder sociale relationer.

.....

Det kræver en veludviklet koncentrationsevne, overblik og omstillingsevne at deltage i disse mange samtidige dialogforløb. De er evner, som de fleste unge synes at udvikle relativ ubesværet, og det skal for en sikkerheds skyld understreges, at de ikke dermed synes at aflære evnen til at indgå i tætte, koncentrerede sociale relationer med få mennesker på andre tidspunkter. De forvirrede, urolige og zappende børn og unge, som lever op til fordommene i den offentlige debat, findes, men de undtagelserne og ikke repræsentative for ungdommen som sådan.

Forbud dur ikke

Simultane dialoger er ikke noget nyt. Vi kender det i forvejen fra verbalsproglige samtaler og fra andre kommunikationsmedier som breve og telefoner, som dog sjældent stiller de samme krav til hurtige skift og deltagelse i flere sociale systemer samtidig. Når det sker i fortravlede situationer, føler de fleste af os det som stærkt stressende og udmattende. Vi foretrækker at koncentrere os om én ting af gangen - ét emne og én stemme - sådan som det i vid udstrækning praktiseres i undervisning. Her accepteres det som hovedregel ikke, at eleverne deltager i simultane dialoger, hverken i eller uden for det fysiske rums grænser.

Hvad enten vi nu kan lide det eller ej, så vil den tekniske udvikling gøre det stadig nemmere og mere udbredt at samtale på tværs fysiske grænser. Vi kan, som ovennævnte efterskole, forsøge at forhindre eleverne i at bruge de nye kommunikationsmedier i undervisningen ved at forbyde mobiltelefoner samt lukke af for chat og surfning på internettet. Det vil i sig selv blive en vanskelig og besværlig kamp, som sandsyn-

ligvis ikke vil løse det egentlig problem. Det vil ikke ændre på det forhold, at eleverne sikkert keder sig ihjel eller, for at udtrykke det mere drastisk, men måske også mere præcist, de føler en art "social klaustrofobi" i undervisningens socialt set lukkede rum.

Udfordring for uddannelsessystemet

Jeg tror, uddannelsessystemet her står overfor en udfordring, som i særlig grad stiller krav til vores evne til at bryde med vaneforestillinger, herunder f.eks. forestillinger om at god undervisning er noget, der foregår i lukkede kommunikative systemer, og at undervisning netop har en sin fordel i, at den kan lukke sig om sig selv, lukke verden ude og på denne måde fremkalde koncentration om og fordybelse i et sagsforhold. Det er er givet noget om, i nogle situationer, for nogle elever, men næppe i alle tilfælde og ikke for alle - og slet ikke hele tiden.

Carsten Jessen er lektor, Ph.D., ved Danmarks Pædagogiske Universitet.

Artiklen er skrevet på baggrund af forskningsprojektet "Børns opvækst med interaktive medier - i et fremtidsperspektiv" (1997-2001), der støttes af Statens Forskningsråd og gennemføres af forskere ved Syddansk Universitet, Roskilde Universitetscenter og Danmarks Pædagogiske Universitet.

.....

Tine Filges tager bl.a. i de unges brug og forhold til porno, og har som en central pointe, at unge langt fra er en homogen gruppe, og at der derfor er væsentlige forskellige i forskellige unges forhold til deres krop. Dette lyder måske banalt og indlysende, men det er en pointe, der ofte glemmes i den offentlige debat om unge og deres kroppe.

Kroppen som monitor – at være ung i en kropskultur

Af Tine Filges

Unge kroppe forbindes ofte med risici og farer. Vi ser farer alle steder, og medierne er fulde af overskrifter: Fedmeepidemier. Unge med åreforkalkning. Druk. Porno. Spiseforstyrrelser. Selvskadende adfærd.

I takt med at kroppen monitoreres, er den i stigende grad blevet koloniseret af en bekymret hær af forskere, forældre, pædagoger og terapeuter. Vi spørger ængstelig: Vil de unge lave deres krop om livet igennem? Vil de virkelig have plastik i brysterne? Vil den næste generation tage Viagra som 18-årige? Kan unge indgå i intime relationer, når de er vokset op med porno på værelset? Ønsker de bare succes i den overfladiske medieverden, hvor det kun handler om at se ud og blive berømt?

Til det kan man både svare ja og nej.

Kroppen - og særligt unges kroppe – er da en slags monitorering af, hvad der foregår i vores samfund. Men måske er det ikke altid sådan, som vi tror.

Unge bruger porno, fordi den er tilgængelig, og fordi de som udgangspunkt er nysgerrige på sex. Men det betyder ikke, at unge er blevet mere overfladiske eller rigide, måske snarere tværtimod. I en kaotisk verden er det måske særligt nærliggende for et ungt menneske at ønske, at værdierne var mere tydelige, også når det gælder kønnene og den seksuelle relation. På et symbolsk plan, skal pornoen måske snarere tolkes som en kulturel modreaktion, et udtryk

for drømmen om en sort/hvid verden med en klokkeklar kønslig positionering? De fleste unge ved nemlig godt, at den sociale verden rummer et hav af nuancer og konflikter. Og det er måske lige netop derfor, at de har brug for at drømme?

I diskussionen om unge og porno er det vigtigt at huske på, at langt de fleste unge udmærket er i stand til at differentiere mellem fiktion og virkelighed. Men selvfølgelig er det vigtigt, at pornoen ikke kommer til at stå alene, og at den unge præsenteres for alternative og mere realistiske fremstillinger af kroppen, kønnet og seksualiteten. I alle samfundsmiljøer findes der dog unge, som er særlig sårbare for eksponeringen af porno, fordi de i forvejen har en meget begrænset og utilstrækkelig viden om krop og seksualitet med sig hjemmefra. Disse unge kan ofte have sværere ved at forstå og fastholde, at porno kun er fantasi og drømme, og at almindelige mennesker ikke optræder eller ser ud som pornomodeller.

Kroppens forskellighed

Unge er langt fra en homogen gruppe. Der er unge, for hvem kroppen er et reflektivt, kontrolleret og sofistikeret projekt. Der er dem, som er i farezonen for at blive skræmt fra vid og sans, og hvor kroppen bliver den sårbare taber i kampen for at kontrollere tilværelsen. Der findes således 11-årige helt almindelige piger, som løbetræner og ikke kunne drømme om at spise smør på brødet. Og der findes unge, hvis sundhed og trivsel er i fare, og hvor det at begynde at motionere vil gøre en verden til forskel – dels i forebyggelsen af livsstilssygdomme, men også fordi det at være i god form, gør det nemmere at mestre en hektisk hverdag fyldt med alskens krav og forventninger.

For at kunne forstå unges forhold til kroppen er det vigtigt at forstå, at kroppen ikke kun er den fysiske, konkrete krop, som vi går til lægen

med, når vi fejler noget og den, som skal have morgenmad og motion. For unge er kroppen i høj grad også en arena, hvor der foregår livsvigtige kampe på symboler, der handler om overlevelse, identitet og tilhørsforhold. Disse kampe foregår ikke kun på et ubevidst plan. Unge er eksempelvis godt klar over, at deres valg af tøjstil ikke kun handler om individuelle og æstetiske præferencer, men i højeste grad er en kamp om sociale positioneringer; hvilken type er du? hvem er cool og smart, og hvem er ikke? Unge ved således godt, at tøj er en overfladisk, men yderst effektiv måde at vise sin identitet og sit tilhørsforhold.

At være ung i en kropskultur

Den udvikling vi generelt ser indenfor ungdomsforskning er, at unge i dag har den opfattelse, at de selv kan skabe sig deres identitet og sociale ståsted. Mange unge mestrer til fulde de mange valg og udfordringer, som samfundet i dag stiller dem, mens andre unge slet ikke har forudsætningerne for at klare dette forventningspres. Desværre oplever unge i dag, at det er dem som person, der spiller fallit, når tilværelsen ikke vil lykkes.

Denne generelle udvikling er sammenfaldende med den udvikling, man ser i unges forhold til kroppen: De sårbare unge er også sårbare, når det gælder kroppen, og når vi taler om en voksende social polarisering af unge, er kroppen også her en væsentlig variabel. Det er bl.a. derfor, vi ser, at nogle unge buler ud og blive fede, mens andre svinder ind. Alt dette får en særlig betydning i en kultur, hvor kroppen er blevet et vigtigt kommunikationsmiddel. Det er med vores krop, at vi viser andre, hvem vi er, og hvordan vi klarer os i tilværelsen.

Den kommunikerende krop

Hvad er det, de unge prøver at sige med deres krop? En del tyder på, at forbrugersamfundet har en stor indvirkning på de unges forhold til

kroppen. Den norske læge og psykiater Finn Skårderud beskriver i sin bog "Uro: en rejse i det moderne selv" unge, for hvem alle valgmuligheder er blevet til begrænsninger. I stedet for at være tilstede i de relationer mennesket befinder sig i, prøver det hele tiden at finde noget ved eller inde i sig selv, som det kan finde mening i, kontrollere eller få en oplevelse ud af. Det være sig en overdreven kropskontrol, kropsfornægtelse, angstneuroser, grænseoverskridende sportsoplevelser eller lignende. (Skårderud 1999) I relation til spiseforstyrrelser har Skårderud særlig fokus på tre begreber: kropsliggørelse, metafor og symbolik (Skårderud 2004). Disse begreber rækker også til at begribe kompleksiteten af tidens andre kropsfænomener:

Kropsliggørelse:

Begrebet kropsliggørelse bruges til at sige noget om, at det ydre omkring den unge internaliseres i kroppen, og altså dermed gøres kropsligt. Kultur og moral er noget, som både erfares og kommunikeres via kropslige egenskaber og adfærd. Dette ses eksempelvis i forhold til vores forbrugerkultur, som også sætter sig igennem kropsligt. Unge internaliserer forbrugerkulturen helt konkret og derfor er det naturligt for dem at ændre på kroppen, eksempelvis gennem påklædning, plastikkirurgi og fitness.

Metafor:

Begrebet metafor kan bruges til at give os forståelse for det fænomen, at noget får navn, men hører til noget andet. I de unges verden er kroppen i allerhøjeste grad metaforisk. Deres krops fysiske størrelse og udseende formidler ikke-fysiske egenskaber. Det vil sige, at personlige egenskaber materialiseres, så andre kan aflæse dem. Her kan eksempelvis nævnes de kropslige tegn på vores køn. Store bryster er ikke bare biologisk/genetisk bestemt, for nogle er det også lig med kvindelige egenskaber. Store muskler er tilsvarende for nogle lig med stærk maskulinitet.

Symbolik:

Begrebet symbolik er ikke helt det samme som metafor. Symbolik betyder, at der er en sammenhæng mellem det, man ser, og det, som det betyder; fx en vielsesring, som betyder at personen er gift, eller en tyngt person, der betyder, at personen rent faktisk bærer også sine problemer fysisk. I dag er vi meget optaget af, hvad det som de unge fx tager på kroppen

symboliserer jf. den diskussion, der til stadighed kører om unges navlepiercing, piger i kropsnært tøj og g-streng. Betyder den unge piges navlepiercing en seksualisering af barnet, eller betyder det den unge kvindes leg med de voksnes ikoner? Eksemplet viser, hvor mange lag af betydninger, der reelt findes, når vi diskuterer unge og krop.

Når verden bliver kompleks og truende, er vi tilbøjelige til at bruge kroppen, som et symbol på kontrol i mere end en forstand. Det er vigtigt at kunne kontrollere sine behov. Fedme er derfor i forlængelse deraf, blevet et næsten ophøjet symbol på fravær af personlig kontrol og på at tilhøre en lav socialklasse.

Kroppen afslører din socialklasse

I januar sad jeg sammen med to piger på en produktionshøjskole i Svendborg. Anledningen var en undersøgelse af unges sundhed, helbred og trivsel. En af pigerne giver sig til at bladre i et af spørgeskemaerne og spørger mig dybt undrende: "Hvorfor vil du vide noget om unges sundhed?". Hendes veninde kommer mig i forkøbet: "Fordi mange unge er begyndt at spise vildt meget kage! Har du ikke hørt om det i radioen?", tilføjer hun, med en vis indforståethed i stemmen. Den første pige trækker på skuldrene, og bladrer videre i spørgeskemaet. Lidt efter spørger hun mig, hvorfor jeg så skal vide noget om hendes forældres uddannelsesbaggrund? Veninden svarer igen lynhurtigt, at "dem med mindst uddannelse, lever mest usundt".

Eksemplet er ment som en illustration af det, som modernitets- og ungdomsforskere har påvist nemlig, at der sker en tydelig polarisering blandt unge (Balsby 2000, Bauman 1998, Illeris m.fl. 2004). Der er en del unge, som udmærket ved, at kroppen bliver undersøgt af samfundet, og at det kan være farligt, hvis man ikke lever sundt eller måske direkte misbruger den. Tænk bare på, hvordan unge bombarderes med oplysning om alt fra euforiserende stoffer, fedt, mangel på motion, rygning og hiv-smitte. Samtidig viser historien også, at mange unge har meget ringe viden om sundhed.

Forbrugerkulturen er kropsliggjort på en sådan måde, at det for unge er nærliggende at tingsliggøre kroppen. De ser kroppen som formbar, for de er opvokset i et forbrugersamfund, hvor det for langt størsteparten af befolkningen er blevet teknisk og økonomisk muligt at ændre grundlæggende på sig selv. Dertil kommer, at udseendet tillægges en stadig større betydning. At se godt ud – er en måde at lykkes. Unge oplever derfor ikke, at der nødvendigvis behøver være nogen sammenhæng mellem den socialgruppe, de tilhører, og hvordan de ser ud. Men sådan er det ikke. Kroppen afslører i høj grad dit sociale ståsted. Ifølge den franske sociolog Pierre Bourdieu, er kroppen en slags kapitalform og et raffineret udtryk for dit sociale ståsted (Bourdieu 1997).

Forskellige grupperinger af unge udvikler og opretholder forskellige kropsbilleder og kropsidealer. Kroppen bruges til at positionere sig socialt. Det betyder samtidigt, at kroppen er medvirkende til differentiere de mest sårbare unge. Eksempelvis ser man, at unge socialt udsatte mænd bruger kroppens styrke til at kompensere for fraværet af ressourcer og social position i andre sammenhænge. Andre unge møder op i beskidt tøj til en jobsamtale, fordi de simpelthen ikke kender koderne for, hvordan man kropsligt skal fremtræde for at være attraktiv på arbejdsmarkedet.

Jeg shopper – derfor er jeg

I forbrugersamfundet er der endvidere fokus på kroppen som kommunikator af lyst, seksualitet, og emotioner, hvilket genfindes i reklamesproget og i modeverden. Tøj sælges under overskriften "Bliv mælkedreng - eller pige for en dag" (Politiken, 6/2 2005). Det er ikke længere nok at være model, nu er idealet at være et af tidens stilikoner, der afbilledes og dyrkes med næsten religiøse undertoner. Kroppen og tøjet er identitetsskabende: Vær "Luksushippie" for en dag, mælkepige den næste, heroin chik den tredje. Det er nærliggende for unge at lave den

fejlslutning, at alle mennesker problemfrit og let kan sample rundt og kodificere deres kroppe alt efter lyst og behag og social kontekst.

På overfladen ser det legende let ud: Det handler bare om at afkode tidens stilikoner, købe looket i H&M og så gøre det samme selv. Det ser ud som om, at identiteterne bare er noget, som knyttes løst til tøj, og kan du ikke mestre koderne, er det dig, og kun dig, som der er noget i vejen med. For nogle unge er det ikke et problem. For andre unge er det et vedvarende og benhårdt arbejde at følge med, og for de sårbare unge, er det en næsten umulig opgave. De falder igennem. De opgiver at kode eller sample noget som helst, for det kan de af mange grunde slet ikke. De forstår ikke, at tøj og stil ikke kun er noget, man køber, men at det også handler om personlighed og kompetencer.

Protect me from what I want

Forbrugerkulturen er med til at differentiere unges stil og smag, og det betyder, at der sker en fragmentering og sortering, hvor kroppen for unge ikke bare har en eller to – men mange forskellige identiteter. Dette kan for den stærke unges vedkommende bruges positivt, som en måde hvorpå de kan udfolde og udvikle forskellige sider af sig selv, men for den udsatte unge giver det i dag dobbelt negativ effekt at være tyk, fordi den tykke krop jo viser, at han eller hun ikke har forstået noget som helst. Stigmatiseringen sker både socialt og kulturelt, fordi vi lynhurtigt og bevidst afkoder hinanden symbolsk og metaforisk. Unge der stoler på, at det der sælges i butikkerne, også er det rigtige tøj for dem at tage på, er fortabte. Tykke teenagepiger med korte bluser og bar mave, er ikke et tegn på en stigende social accept af fedme. Disse piger ved slet ikke, i hvilken grad de stiller deres sociale baggrund og manglende kulturkompetencer til skue. De tykke, kiksede piger har altid været der, men de har det svært som aldrig før.

Spiseforstyrrelser

Især når det drejer sig om spiseforstyrrelser er det vigtigt at tænke på kroppen metaforisk. I følge Sundhedsstyrelsen har op mod 29 pct. af unge piger i Danmark et så problematisk forhold til mad, krop og vægt, at de har risiko for at kunne udvikle en spiseforstyrrelse. En spiseforstyrrelse handler ikke om mad. En spiseforstyrrelse er en måde at overleve på – en slags overlevelsestrategi, en måde hvorpå man kan tackle sit liv, og sine følelser. Spiseforstyrrelsen handler om kontrol af tilværelsen, at mærke og ikke at mærke sig selv, at være fyldt ud, tom, at fylde lidt, fylde meget i forhold til andre; alt sammen i overført betydning (Skårderud 2004).

Når spiseforstyrrelsen rammer så mange unge, er det fordi, det er en nærliggende og afgrænset måde at flytte fokus fra de problemer og svære følelser, som mange unge har. Det er følelserne bag og ikke maden, som på et dybere plan er årsag til spiseforstyrrelsen. Det er vigtigt at være opmærksom på de unges kropslige signaler, men det på en måde, som stikker et spadestik dybere. Hvad er det, som de metaforisk og symbolsk forsøger at signalere med kroppen?

Den usunde ungdomskrop

Unge dyrker i dag ikke automatisk motion, hverken i folkeskolen eller på ungdomsuddannelserne. Det er ikke længere indlejret som en naturlig del af ungdomslivet, at man automatisk deltager skolens idrætsundervisning og i den lokale sportsforening. Det er ikke ualmindeligt, at unge i folkeskolens ældste klasser pjækker fra idræt. De unges krop skal derfor ikke kun opfattes metaforisk og symbolsk.

Der er også en fysisk konkret krop, som skal tages alvorligt. Den ungdomskrop, som i dag sidder for længe ved computeren og spiser fastfood bliver et stigende og meget alvorligt samfundsproblem socialt og økonomisk set. Omvendt ser

vi i en del unge piger, som er i fysisk meget dårlig form. De dyrker det at være ekstremt tynde og utrænede som kropsideal. De får desværre ofte lov til at gøre det upåagtet, selvom deres tilstand er lige så skadelig som overvægt. Men måske er det fordi de ikke er lige så iøjnefaldende som de fede?

Vi har en polarisering blandt de unge i befolkningen, hvor mange unge har det bedre end nogensinde, men hvor de som er fede, til gengæld også er federe end nogensinde. Disse problemer skyldes en lang række objektive forandringer, som er til at få øje på for alle og dermed også umiddelbart ad politiske veje står til at ændre. Disse er eksempelvis dårligere betingelser for idrætten i skolerne, sodavands- og slikautomater alle vegne, en holdningsændring til slik og kage i dagsinstitutioner og en fuldstændig negligering af et fag som hjemmekundskab i den danske folkeskole. Dette står ofte værst til for unge i de boligområder, hvor forældrene i forvejen selv kæmper med arbejdsløshed, fedme, rygning og alkohol. Der er en del, der tyder på, at det er blevet sværere at være krop og ung, hvis du kommer fra den laveste socialklasse.

Kære brevkasse: Er jeg normal?

På Sexliniens brevkasse for unge, ses polariseringen også. Der er unge, som velformuleret og målrettet bruger mediet til at søge relevant viden, og der er unge på 16 år, som er hysterisk angst for hiv og uønskede graviditeter, og som stiller spørgsmål, hvor der indgår ord som sandsynlighed og risici. Og så er der unge, hvor man ud fra deres spørgsmål og historier tydeligt kan se, at de er socialt udsatte og dertil mangler basal viden om kroppens funktioner. Begge sidstnævnte grupper er sårbare, om end på hver deres måde, og der er god grund til at tro, at dette ikke alene gælder indenfor seksualoplysningen, men også al anden sundhedsforebyggende arbejde,

Hovedparten der skriver ind til brevkassen, er dog hverken pornificerede eller bizarre i deres kropsoptagelse. De er derimod optaget af spørgsmålet om, hvorvidt de er normale. Her et par typiske spørgsmål hentet fra Sexliniens brevkasse i 2005:

"Hej, jeg er en pige på 14 år som ikke har fået min menstruation.. er jeg bagud.. alle de andre piger i min klasse har fået det..? Er det normalt...? Jeg har heller ikke udviklet mig andre steder... så jeg føler mig lidt bagud.. knuzzer jomfruen..." (Ringkøbing Amt)

"Hej... jeg er en dreng på 16, som er i tvivl om min Penis er stor nok. Har aldrig set en andens penis i stiv tilstand (kun dem i porno), så ved ikke om min pik er stor nok. Har målt den til ca. 15 cm, hvilket vist nok er rimeligt normalt ikk? Men i badet virker min penis bare mindre end andres. Men er min penis stor nok, til at have et rart samleje, samtidig med ikke at blive til grin?" (Københavns Amt) .

Spørgsmålene viser, at det i dag føles på samme måde at være ung, som da læseren var det. For en fjortenårig vil det altid være nyt at have en fjortenårig krop med alt, hvad det nu indebærer af nye fornemmelser indefra og påvirkninger udefra, og en krop, som forandrer sig radikalt og voldsomt, modnes og sender nye signaler til omverdenen (om man så vil det eller ej!) og får nye behov, der skal tilfredsstilles. De unge skal have mulighed for at have adgang til den viden, som hver ny årgang har brug for.

Kropslig empowerment

Kroppen er en monitor for sociale, økonomiske og kulturelle strømninger og bevægelser i samfund. Kroppen er bærer af socialitet. Kroppen er bærer af emotioner. Kroppen er bærer af kultur. At forbrugerkulturen kropsliggøres betyder ikke, at vi så skal tolke på disse forandringer som tegn på, at de onde markeds kræfter har slået rod i en værgeløs ungdom. Men den glade og sunde

krop har måske nok lidt trange kår for tiden. En glad og sund krop skal jo først og fremmest erfares som kilde til og erfaring om livsglæde – før den kan fungere som modvægt til alle de andre og knap så opbyggelige kropsbilleder. Så kan vi jo spørge os selv, om vi er gode nok til at skabe de fora, hvor unge kan opleve kroppen positivt.

Tine Filges er cand. mag. i pædagogik, ansat som forskningsassistent ved Center for Ungdomsforskning og ungerådgiver i Foreningen Sex & Samfund.

Litteratur

Balsvig, Flemming (2000): "RisikoUngdom" – i samarbejde med Det Kriminalpræventive Råd, 2000.

Bauman, Zygmunt (1998): "Globalisering – de menneskelige konsekvenser", Hans Reitzels Forlag 1999.

Bourdieu, Pierre (1997): "Af praktiske grunde: omkring teorien om menneskelig handlen" Hans Reitzels Forlag, København 1997.

Børtness, Jostein Siv-Ellen Kraft og Lisbeth Mikaelsson red. (2004): "Kampen om kroppen – kulturanalytiske blikk på kropp, helse, kjønn og seksualitet, Høyskoleforlaget AS, Bergen 2004.

Hølge-Hazelton, Bibi red. (2003): "Perspektiver på ungdom & krop", Roskilde Universitets For-lag, 2003.

Illeris, Knud, Noemi Katznelson, Birgitte Simonsen og Lars Ulriksen (2004): "Ungdom, identitet og uddannelse". Roskilde Universitetsforlag, 2004. Politiken Søndag, 6. februar 2005.

Skårderud, Finn (1999): "Uro: en rejse i det moderne selv", Tiderne Skifter, Oslo 1998.

Skårderud, Finn (2004): "Den magiske kroppen - kropsmetaforer i anorexia nervosa", 2004.

Sundhedsstyrelsen (1997): "Spiseforstyrrelser – hvor stort er problemet, og hvordan kan man forebygge?", 1997.

.....

De unge er ikke specielt interesserede i at ryge. Til gengæld er de interesserede i at blive en del af et fællesskab. Og da rygningen er let at samles om, begynder de at ryge. I denne artikel analyserer ph.d.-studerende Liselotte Ingholt forholdet mellem unge, fællesskaber og rygning.

Rygefællesskaber

Af Liselotte Ingholt

Samfundet yder en stor indsats i form af sundhedskampanjer og anden oplysningsvirksomhed for at understøtte en sund levevis blandt unge – men oplysningsindsatsen virker bestemt ikke altid efter hensigten. Ifølge sundhedsforskerne drikker unge mennesker alkohol hyppigere nu end tidligere, og de drikker sig mere fulde. De motionerer for lidt, spiser forkert, og ikke mindst ses ikke det ønskede fald i antallet af rygere. Det vækker ikke bare bekymring, men også undren.

I min specialeafhandling fra psykologistudiet på Roskilde Universitetscenter satte jeg fokus på unge efterskolepigers rygning. For et par år siden dokumenterede en række undersøgelser, at unge på netop efterskoler ryger mere end deres jævnaldrende. Det har sine særlige grunde. Og det talte jeg med nogle tiendeklasses piger om i interviews, der handlede om deres liv – ikke bare på efterskolen, men også udenfor skolen – herunder blandt familie og gamle venner derhjemme.

Kender konsekvenser

På efterskolerne kommer de unge mennesker forskellige steder fra, de har forskellige drømme og mål for tilværelsen, og de bevæger sig forskellige steder hen. Selvom de lever tæt sammen på efterskolen, har det, der foregår udenfor efterskolen, samt før og efter efterskolen, også en væsentlig betydning for kulturen i fællesskabet på skolen. Det er derfor svært at konkludere noget entydigt om efterskolepigeres rygning, der ikke er bundet til en bestemt risikoadfærd og livsstil.

Det står imidlertid helt klart, at hovedparten af de piger, jeg talte med, ikke ryger for at vise fanden i voldsk risikovillighed, ligesom de heller ikke ryger pga. ligegyldighed overfor sundhedsoplysningens sigte. Tværtimod er de i høj grad opmærksomme på rygningens uheldige konsekvenser, og de bekymrer sig herom. Men alligevel ryger de. Og nogle af dem øger endog deres cigaretforbrug så meget under efterskoleopholdet, at de reelt udvikler afhængighed.

Forebyggelse handler derfor om mere end bare oplysning, oplysning og atter oplysning. Og den væsentligste konklusion er, at man i fremtiden må kigge nærmere på deltagelsesmåder og betingelser for deltagelse i unges fællesskaber, for at blive klogere på forebyggelse rettet mod unge.

Når livet trænger sig på

Sundhedsoplysningen bygger på en tankegang om, at det offentliges opgave er at formidle den rette og sande viden til befolkningen om, hvordan vi bør handle eller ikke handle i sundhedsspørgsmål – herunder hvad vi bør spise og drikke, hvor meget vi bør motionere, samt hvad vi bør afholde os fra. Og her er rygningen jo aktuel. Man forestiller sig, at hvis denne viden formidles til os, så handler vi – som de fornuftsvæsener, vi sædvanligvis anses for at være – rationelt derefter. Forbud eller påbud fører i denne forestilling med næsten selvfølgelighed til ændring af en uheldig handlemåde og en usund levevis. For ingen er jo interesserede i at skade sig selv, vel?

Problemet er bare, at der ofte er forskel på, hvad vi mener om en ting, og hvordan vi handler i forhold til den i konkrete sammenhænge, når livet trænger sig på med alle dets sammensatte og modstridende udfordringer.

Almindelige mennesker forsvinder

En konsekvens af sundhedsoplysningens indre logik er, at perspektivet i vid udstrækning er centralistisk og ekspertkulturelt. Det er eksperterne, der udpeger, på hvilke områder vi som borgere skal oplyses, og om hvad. Det har betydet, at vi er en særdeles veloplyst befolkning.

Men det indebærer også visse vanskeligheder. For i den proces spores der samtidig en stadig stigende tendens til, at ansvaret i sidste ende overlades til den enkelte. ”Nu har du modtaget

denne oplysning, min ven; du er gjort vidende om risiciene ved dine handlinger; nu er det op til dig selv at tage ansvaret for din levevis”.

Det arrangement befinder de fleste mennesker sig udmærket med. Vi vil gerne have gode råd, men i sidste ende vil vi også gerne have lov til at bestemme selv. Det problematiske er dog, at selvom der lægges vægt på det enkelte individs handleevne og selvansvarlighed, så indebærer arrangementet, at det er eksperternes udpegninger af indsatsområder, som er toneangivende for, på hvilke områder den enkelte skal udvise handlekraft og ansvar. Almindelige mennesker – herunder unge mennesker – forsvinder derfor ud af synsfeltet som aktivt handlende mennesker, der har stor interesse og lyst til at forandre deres egne forhold og handlemåder.

Meget på spil

Via mine samtaler med de unge blev det klart, at for unge på efterskole er det alt afgørende ”at være med” i det fællesskab, der ved skoleårets begyndelse hurtigt etableres. Der er ingen, der tager på efterskole for at være alene, men tværtimod for at skabe nye venskaber – venskaber som de unge omtaler som venskaber for livet. For nogle unge er efterskoleopholdet også en mulighed for at bryde med ’dumme’ mønstre eller uheldige vennekontakter derhjemmefra. Og i disse tilfælde er det måske endnu mere væsentligt at skaffe sig adgang til det nye ungdomsfællesskab. Der er med andre ord meget på spil for de unge, når de første dag møder op på efterskolen med både store forventninger, men også en hel del spænding.

Rygning skaber kontakt

Samtlige unge i min specialeafhandling gav udtryk for, at rygningen var en klokkeklar strategi i etableringen af venskaber. Måske føler man sig usikker. Måske føler man sig endda ensom. Men så foreligger muligheden for at stille sig i gruppen med rygerne heldigvis. Og ad den vej skabes

de første kontakter. Man behøver såmænd ikke sige så meget; man behøver ikke henvende sig med et bestemt formål eller spørgsmål; man deltager bare, fordi her står rygerne, og dem er man én af. Nogle snakker, nogle er meget toneangivende, nogle er mere stille, men efterhånden kommer alle til at kende hinanden; og efterhånden får alle et mere eller mindre klart indtryk af dét gruppetilhørsforhold, som er så væsentligt for, at man får oplevelsen af, at man har succes på efterskolen. På den måde blev et fællesskab, der rummede cirka halvdelen af skolens hundrede elever, hurtigt etableret.

Røg og tøj

Under store overskrifter skriver medierne, at efterskolerne er udklækningssteder for nye rygere. Det gjaldt nu ikke de unge, jeg talte med. Alle havde tidligere erfaringer med rygning; nogle var festrøgere, da de startede; andre røg dagligt. De fortalte dog, at der var en udpræget tendens til at alle røg mere, i starten endog betydeligt mere, end det havde været tilfældet derhjemme. Ønsket om deltagelse i det eftertragtede fællesskab på efterskolen fik konsekvenser for de unges rygevaner. Ligesom det i øvrigt også fik den betydning, at nogle af de unge ændrede deres tøjstil.

Laura havde eksempelvis tidligere været til en såkaldt poppet stil. For sådan så man ud der, hvor hun kom fra. Men på efterskolen var der næsten ingen andre, som så sådan ud, og efterhånden begyndte hun at bryde sig mere om ”de afslappede typer end de snobede og poppede rigmandsbørn”, hun tidligere havde identificeret sig med. Og herefter fik hun en mere flippet stil – ligesom hovedparten af rygergruppen.

Pointen er, at det som udgangspunkt var det en deltagelse i fællesskabet Laura søgte, og det var som følge af denne rettethed, at hun ændrede sin stil. På samme måde er det med rygningen.

Rygningen er redskabet til deltagelsen i fællesskabet – og det er ligeledes som følge af denne rettethed mod fællesskabet, at de unge ændrer deres rygevaner. For det er udenfor, hvor rygerne samles på bænken i august måned, at de sjove samtaler og skæg og ballade finder sted. Og senere på skoleåret, når det er blevet for koldt og vådt, er det i rygekælderen, man altid kan finde et par stykker at få en snak med; og det er ligeledes her, det store fællesskab samles om aftenen, for her bliver der spillet og sunget nykomponerede sange, og her findes også de spændende diskussioner og de dybe intime samtaler, hvor man lærer noget nyt om andre.

At det som udgangspunkt er fællesskabet, de unge søger, ikke den bestemte stil og heller ikke rygningen som sådan, er vigtigt at understrege. Sundhedskampagner bygger ofte på den forestilling, at unge søger bestemte livsstilsgrupper på grund af bestemte udtryks- og handlemåder, der giver sig tilkende i disse grupper. Af den grund forsøger man i sundhedsundervisningen i skolerne at pille glansen af mulige forbilleder – bl.a. ved at opstille taber- og vinderdikotomier mellem rygere og ikke-rygere. Men denne undervisning bygger til dels på en forkert præmis.

Ude af kontrol

Som tiden går, bliver rygekælderen samlingssted for cirka halvdelen af skolens elever, på trods af at det kun er 10-15 kvadratmeter stort og bestemt ikke umiddelbart indbyder til stor hygge. Til forskel fra mange voksnes rygning er de unges rygning en social handling. Man ryger sammen – stort set ikke alene. Med mindre man venter på bussen eller tager sig en pause under en eksamen. Eller hvis man er rigtigt ked af det og kan mærke cigaretternes beroligende virkning. Men ellers hører fællesskab, hygge og smøger sammen, og hverdag bliver således næsten til fest, i hvert fald på efterskolen. Men når hverdag bliver til fest, bliver festrøgning

til hverdagsrygning. Rygningen var efterhånden ikke kun et redskab til at skabe kontakt – den fik også en funktion i fastholdelsen af fællesskabet og blev som sådan en del af dagsrutinen på skolen. Der blev røget i forbindelse med måltiderne, i pauserne mellem timerne, og så blev der røget om aftenen, hvor der ikke var anden dagsorden og målsætning end fælles samvær.

Efterhånden blev rygningen en vane, der var ude af kontrol. Der blev ikke længere tænkt over, om man ville ryge lige nu eller ej: Man ryger, fordi de andre ryger, fordi der altid er noget at ryge på. Og så ryger man ifølge de unge i øvrigt, fordi ”det er den bedste måde overhovedet at holde den tætte røg i rygekælderen ud”. Og således udvikler rygningen sig til at være mere omfattende på efterskolen end i de sammenhænge, de unge tidligere har deltaget i.

Bundet af rygning

Og netop det rutineprægede ved rygningen er centralt. Rygning som rutine i en kortere eller længere periode skaber som bekendt afhængighed. Og netop afhængigheden af cigaretterne var et problem, som i høj grad kom bag på de unge – sundhedsoplysningen tidligere i skoleforløbet til trods. På den baggrund kunne man tro, at de unge ikke havde været tilstrækkeligt lydhøre overfor budskaberne i sundhedsoplysningen, og at yderligere og mere skræmmende viden måtte hældes på. Mine samtaler viste imidlertid, at de unge er lydhøre. De har hørt og forstået sundhedsoplysningens budskaber, og de kan gengive dem med mere eller mindre elegant præcision. Og de er bestemt bekymrede for risikoen for sygdomsudvikling, men den ligger så langt ude i fremtiden, at den ikke trænger sig på som et aktuelt problem. Men derudover er de i høj grad bekymrede for afhængigheden.

Det er ikke ”sejt” at være afhængig af cigaretter, heller ikke i de unges egne rækker, og det

er bestemt heller ikke ”fedt” for den enkelte at opleve denne afhængighed. En formulerede det sådan, at det er ubehageligt at tænke på, at små røgpinde kan gøre, at man ikke kan styre sin krop. En anden fandt det ubehageligt at vide, at hendes krop var afhængig af noget, seksten år gammel, og så associerede hun det med narkomaner. Og en tredje fandt, at selvom rygningen var en hyggelig vane, så følte hun sig også bundet af den.

Forgæves ophørsforsøg

Og netop fordi afhængigheden virker så truede, afprøver de unge da også deres evne til at stoppe. For det er godt at vide, at man fortsat har kontrol. Eller om man fortsat har kontrol – for med hensyn til kontrollen overraskes de hyppigt. Det er ikke uden vanskeligheder. Efterhånden opstår indstillingen, at man ligeså godt kan udsætte ophørsforsøgene, der sjældent lader sig gennemføre på efterskolen: ”Man føler sig hurtigt udenfor, hvis man melder ud, at nu er man ikke-ryger, for så er der ingen, der kommer og spørger, om man ikke lige vil med over at ha’ en smøg.” Det, der foregår i rygekælderen, handler også om meget andet end røg, for det er ligeledes her, der laves aftaler om weekendarrangementer, fester, ferier mv.

Rygning eller sport

Succes med rygeophør handler derfor ikke kun om den enkelte unges personlige kontrol og viljestyrke. Rygeophør er spundet ind i de sammenhænge, man aktuelt indgår i. Før efterskoleopholdet havde Ursula deltaget i et tæt sportsfællesskab på højt niveau sammen med sine venner fra skolen derhjemme. Og havde hun haft mulighed for at deltage i et sportsfællesskab med samme gnist og engagement, så havde hun antageligvis ikke røget. I hvert fald sagde hun: ”Hvis jeg stadig havde dyrket sport, så havde jeg ikke røget”. Det nytter jo ikke at få sin gode kondition ødelagt, når man tager del i

Men de unge opfatter især et sundt liv som et skægt, aktivt og socialt liv, hvor man har det godt sammen med sine gode venner, og hvor man ikke har for mange problemer. Sundhed handler om fællesskab og gang i den.

sport på eliteniveau. Det skal altså kunne 'betale sig' at afstå fra at ryge. Det skal føre til nye fordele i forhold til det, der ellers har betydning i ens liv. Og her er det centralt, at motivationen er knyttet til de fællesskaber, man deltager i. Og en sådan motivation var ikke mulig for Ursula på efterskolen, for selvom efterskolen bød på alle tænkelige fysiske udfoldelsesmuligheder, så herskede der, hvad Ursula benævnte en sløv stemning uden særlig interesse for sport og motion. Og hvad nytter det, at sportshallen er åben døgnet rundt, når ingen gider at stille op til boldspil?

Sundhed er mange ting

Såvel Ursula som de andre piger er faktisk lydhøre overfor budskaberne i sundhedsoplysningen. Men for dem handler sundhed også om meget andet, der har relevans for deres daglige liv nu og her. Deres sundhedsopfattelser stritter i alverdens retninger. I de unges billeder af et sundt liv indgår naturligvis temaer, som indgår

i gængse diskussioner om sund livsførelse – fx den rette kost og motion. Men de unge opfatter især et sundt liv som et skægt, aktivt og socialt liv, hvor man har det godt sammen med sine gode venner, og hvor man ikke har for mange problemer. Sundhed handler om fællesskab og gang i den. Nogle gange måske i form af sport. Men et aktivt liv kan også være et stillesiddende liv i rygekælderen, hvor man engagerer sig i aktuelle samtaler og diskussioner. Og på den måde kan rygningen på sin vis gå hen og blive en del af en sundhedspraksis.

Sammenhænge og betingelser

Når mennesker ikke altid handler efter sundhedsoplysningens logik, så hænger det ikke bare sammen med mangel på viden eller personlig viljestyrke og beslutsomhed. Det hænger også sammen med de sammenhænge og betingelser, som aktuelt gør sig gældende for dem i hverdagen.

For efterskoleeleverne var skolens organisering af skolelivet med til at skabe disse sammenhænge og betingelser – og den bidrog dermed til, at rygningen blev så omfattende. Rygningen fandt jo sted, når efterskolen havde indlagt 'huller' i den ellers strukturerede skoledag. Efterskolens organisering var dermed en væsentlig betingelse for dannelsen af rygefællesskabet.

I det fremtidige forebyggende arbejde bør man sigte på, at velfungerende fællesskaber fortsat kan udvikle sig – ligesom rygefællesskabet i min specialeafhandling – men uden en så stor afhængighed af røg. Man må medtænke, hvordan nye og anderledes måder at organisere og strukturere unge menneskers skole- og fritidsliv på kan skabe grobund for nye og anderledes kulturer og fællesskaber. I første omgang må målet være at skabe debat – ikke mindst med og mellem de unge selv – om de handlemåder og værdier, som deres fællesskaber samler sig om, og som de også i fremtiden ønsker, at de skal samle sig om. En sådan forebyggelsesindsats vil adskille sig fra sundhedsoplysningens top-down tilgang ved, at det er de unge selv og deres konkrete interesser og betingelser, der er udgangspunkt for debatten, og ikke normative forestillinger om, hvad der nok er godt for unge mennesker i bred almindelighed.

Hvor går de hen?

Tanken om, at organisatoriske betingelser har indflydelse på, hvilke kulturer og fællesskaber, der opstår, er ikke så fremmed endda. I hvert fald udstedte man på landets folkeskoler og ungdomsklubber ved sidste skoleårs start et rygeforbud – netop for at hindre, at nye rygemiljøer skulle opstå. Forbudet fik imidlertid hurtigt den konsekvens, at en hel del unge udeblev fra de sammenhænge, som de tidligere havde deltaget i – det gjaldt ikke mindst ungdomsklubberne.

Det er uheldigt i en tid, hvor hele samfundet går i retning af øget individualisering, opsplitning og marginalisering. Ydermere er det sådan, at det er de samme unge, som ryger, drikker for meget og tager stoffer. Med mindre man er så optimistisk, at man forestiller sig, at man med rygeforbudet på skolerne og i ungdomsklubberne nu endeligt er kommet rygningen til livs, så må man bekymret spørge: Hvor ryger og drikker disse unge så henne nu? Hvor går de hen? Til noget bedre? Som regel ikke.

Der er derfor meget gode grunde til, at sundhedsforskningen i fremtiden retter blikket mod betingelserne for rygekulturerne i unges fællesskaber.

Liselotte Ingholt er cand. mag. i psykologi og pædagogik, ph.d.-studerende samt tidligere sundhedsplejerske.

Litteratur

Forchhammer, H. & Nissen, M.: Psykologiske sundhedsbegreber i et subjektvidenskabeligt perspektiv. I U. J. Jensen & P. F. Andersen (red.), Sundhedsbegreber – filosofi og praksis. Århus: Forlaget Philosophia, 2000.

Jensen, T. B.: Fra viden til handlingsændring – en undersøgelse af unge, tobak og sundhedsoplysning. Københavns Universitet Amager, 2000.

Nielsen, G. A., Ringgaard, L., Olsen, S. F., Broholm, K., Sindballe, A.: Unge livsstil og dagligdag 2000 – forbrug af tobak, alkohol og stoffer. Kræftens Bekæmpelse og Sundhedsstyrelsen, 2002.

Nissen, M.: Oplysning, forebyggelse & misbrug. Social Kritik, 54, 1998.

Nissen, M.: Forebyggelse, oplysning, misbrug – og det levende gode. Nordiske Udkast, 28, 2000.

Rasmussen, M., Due, P. & Holstein, B. E.: Skolebørnsundersøgelsen 1998. Sundhed, sundhedsvaner og sociale forhold. København: Institut for Folkesundhedsvidenskab, Københavns Universitet og Komiteen for Sundhedsoplysning, 2000.

.....

Kan de unges bruges på arbejdsmarkedet? Er de blevet for mobile? For krævende? Kan de tilpasse sig vilkårene på arbejdsmarkedet? Det er nogle af de spørgsmål Jens Christian Nielsen tager fat på i sin artikel, hvor han også forsøger at give nogle gode råd til, hvordan man kan imødegå de krav unge stiller til deres arbejdsliv.

Mobile unge som fremtidens medarbejdere

Af Jens Christian Nielsen

Denne artikel handler om unges forhold til arbejde og problemer knyttet til unges integration på arbejdsmarkedet. I Center for Ungdomsforskning har vi gennem de seneste 5 år stået for flere undersøgelser om rekruttering og fastholdelse af unge inden for en række forskellige uddannelser og fag (se bl.a. Kofod & Krøjer, 2004; Mogensen & Simonsen, 2003; Nielsen, 2002; Olsen, Sørensen & Simonsen, 2002; Pless, 2001; Lehn, Nielsen & Simonsen, 2001 og Sørensen, 2001).

Baggrunden herfor er, at en række brancher og fagområder oplever, at unge er svære at rekruttere og at de ofte styrer deres valg efter, hvilket image fagområdet og professionen har. Problemstillingen forstærkes af, at der i disse år er små ungdomsårgange og at kampen om de unge derfor er hårdere. Unge opleves også som

mere ustabile i uddannelserne og på arbejdspladserne. Mange unge falder fra eller vælger om i løbet af deres uddannelse eller i løbet af deres læretid. Og de unge som er på arbejdspladserne opleves derfor som meget krævende samtidig med, at de har en manglende loyalitet og identifikation med virksomheden.

Artiklen sammendrager erfaringer på tværs af undersøgelserne med henblik på at give en karakteristik af, hvordan unges indstilling til arbejde er og hvordan unge som 'fremtidens medarbejdere' udfordrer arbejdspladserne samt at pege på, hvordan arbejdspladser og ledelser kan handle herpå.

Ungdom, individualisering og danske jordbær

Når man på nettet søger på avisartikler fra dette år om unge kan man ud fra overskrifterne hurtigt danne sig et forfaldsbillede af en moderne, individualiseret ungdom, der frit gør, hvad der passer den og svigter samfundets institutioner. Overskrifter som "Unge svigter a-kasserne og efterlønnen", "Unge svigter erhvervsuddannelserne", "Unge svigter ingeniørstudier", "Unge svigter det repræsentative demokrati", "Unge er egoister og svigter fællesskaberne", "Unge svigter det frivillige arbejde" og "Unge forbrugere svigter danske jordbær," er nogle af de titler man finder.

Overskrifterne indikerer, at der er mange forventninger til de unge fra samfundets side. Unge burde deltage i foreningslivet og det frivillige arbejde i højere grad. De burde vælge de uddannelser, der er vigtigst for samfundet – selv om vi godt nok taler om det frie uddannelsesvalg. Og når de kommer ud på arbejdsmarkedet burde de straks melde sig i fagforening og a-kasse samt sørge for at få betalt til efterlønnen. Og for at det ikke skal være nok, så svigter de unge også de danske jordbær! Så er det jo nærliggende at konkludere, at det står helt skævt til med den danske ungdom.

Det interessante ved svigt-figuren er, at den implicerer, at der skulle have været en aftale eller ligefrem en kontrakt mellem de unge og samfundets institutioner som de unge bryder. Et svigt kræver, at man har indgået en aftale. Men spørgsmålet er om de unge helt opfatter det sådan; at der nærmest foreligger en underskrevet aftale med samfundet fra fødsel, hvor de lover, at være aktive i foreningslivet, tage en uddannelse, samfundet har behov for og så i øvrigt tage et solidarisk ansvar for deres økonomiske fremtid ved at betale til a-kasse og efterløn? Er fremtiden et stort ta' selv-bord for de unge?

Vi kan hurtigt få os et billede af ungdomstiden som et stort tag-selv bord, hvor unge problemfrit kan vælge mellem retterne. Men hvordan oplever de unge det?

Når vi taler om ungdomslivet som stedet for mange af de første store valg i tilværelsen og som meget betydningsfulde for identitetsdannelse, er det tydeligt at ungdomslivet indeholder mange muligheder for unge, men også mange valg, som kan være vanskelige for unge at træffe. I et stort forskningsprojekt om unge og foreningsliv (Nielsen, Højholdt & Simonsen, 2004) stillede vi unge et meget simpelt, men også ganske centralt spørgsmål om, hvad de oplever som det største problem eller den største udfordring, de står over for i deres liv lige nu. I besvarelserne kan vi se, at der er mange unge, som svarer, at de største problemer i deres liv drejer sig om intime og sociale relationer til jævnaldrende. Det har stor betydning for unge, hvis de er uvenner med deres bedste ven eller veninde, hvis deres kæreste lige har slået eller hvis de har svært ved at få venner.

Tidspres

Vi kan også se, at mange unge oplever et stort tidspres. De svarer, at det er svært at finde tid til lektier, fritidsarbejde, foreningsdeltagelse, familie, venner og kæreste. Ungdomslivet består af mange skift mellem forskellige handle-, livs- og læringssammenhænge. Det kan nogle gange være svært både at passe sin uddannelse, sit foreningsarbejde, pleje sine venner og også få tid til at se sin familie eller, som det er tilfældet for mange, sine defamilier.

Vanskelig proces

Men det mest markante i besvarelserne er, at en meget stor andel af de unge bekymrer sig over deres fremtid og de valgsituationer, som de står over for. Især uddannelsesvalg opleves af mange unge som noget vanskeligt og problemfyldt. Det

---

I unges ønsker til et fremtidigt arbejde kan vi se, at det sjældent er udsigten til penge, prestige og tryk- hed i ansættelse, der er de vigtigste motivationsfaktorer for de unge

største problem for en 14-årig dreng er: "Om jeg skal på efterskole"; for en 17-årig pige: "Studie! Skal jeg flytte til København eller Odense?"; og – lyder det meget reflekteret – fra en 17-årig dreng: "Hvad jeg skal fremover? At blive voksen – der farer hele tiden en masse ting igennem ens hoved. Der er så mange forventninger fra ens forældre". Det er altså vigtigt for de unge at udvikle deres egen identitet og finde ud af, hvad de gerne vil, men det er også en vanskelig proces.

Ambivalens

Selv for unge, der har svært ved at vælge og blive afklarede om fremtiden, er det tydeligt, at ungdomslivets krav om udvikling og afklaring er noget, unge måler sig selv på, som det eksempelvis kommer til udtryk i en 17-årigs svar på, hvad hendes største problem er: "Føler ikke jeg udvikler mig – jeg står stille – jeg keder mig." Mange unge giver udtryk for, at ungdomstiden er knyttet til krav om mobilitet og væren i bevægelse.

Det er karakteristisk for en stor del unge, at de er ambivalente over for valg af fremtid. På den

ene side vil unge gerne vælge selv og sætter pris på, at de oplever at have stor indflydelse på valget af uddannelse og erhverv. Men på den anden side er det tydeligt, at det er svært at vælge for de fleste unge og der er også en del unge, som er usikre på fremtiden. Det kan være svært at vide, hvad man skal vælge og hvad et valg vil indebære.

Man skal gøre som man vil!

"Min mor har altid lært mig, at jeg ikke skal tænke en skid over jobmuligheder og penge - og at jeg skal gøre hvad jeg vil."

Sådan fortæller en ung gymnasieelev om sine overvejelser over valg af fremtidigt studie i en undersøgelse Center for Ungdomsforskning lavede for Ingeniørforeningen i Danmark (Pless, 2001). Det indikerer, at der er unge som lægger stor vægt på lyst og interesse som styrende for deres valg - og i høj grad har støtte fra deres forældre.

I unges ønsker til et fremtidigt arbejde kan vi se, at det sjældent er udsigten til penge, prestige og tryk-
hed i ansættelse, der er de vigtigste moti-

vationsfaktorer for de unge, men at det betyder meget for unge, at de har gode muligheder for selvstændigt ansvar og individuelle frihedsgrader i jobbet. Det bekræfter vores undersøgelse for Finansrådet over gymnasielevernes arbejdsorienteringer også (Lehn, Nielsen & Simonsen, 2001):

“Det skal bare være sådan så der er personlig frihed i jobbet, så man har noget ansvar. Altså, hvis man kunne være med til at tilrettelægge sin arbejdsdag selv, så ville det være perfekt. Det der med at der er selvstændighed på jobbet, altså at du har noget ansvar, at der er nogen som tror på dig – i stedet for at der står en og ånder dig i nakken.”

I de unges orienteringer er det tydeligt, at det er vigtigt for dem, at de får individuelt ansvar og bliver mødt med tillid. Det er ikke gammeldags autoritære ledelsesformer, de forventer at blive mødt med. Det har da også givet anledning til at tale om, at de unge med sædvanlig sprog- og tegnsans har udskiftet den klassiske industrikulturelle arbejdsmoral ‘Gør din pligt, kræv din ret’ med en individuel og rethaverisk arbejdsmoral ‘Gør din pligt: Kræv din ret’ (jf. Nielsen 2002a). Et sådan kategorisering indeholder oplagt et stort anstrøg af forfaldsmyte, men det er værd at fokusere på om der er noget om snakken. Har de unge bevæget sig væk fra det ‘fælles fodslaw’ på arbejdsmarkedet for at ‘gå selv’?

Unge og arbejde – farvel til Florence Nightingale

Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd (FTF) store survey-undersøgelse fra 2002 af unges holdninger til arbejde og fagforening viser, at unge har individualistiske arbejdsorienteringer (se Nielsen, 2002).

For det første peger undersøgelsen på, at der hverken er særlig meget protestantisk arbejdsetik eller Florence Nightingale over de unges arbejdsorienteringer. Få unge opfatter arbejdet

som et kald eller baseret på en pligt. Arbejdet er blevet et sted for selvudfoldelse, og som formuleret af mange unge, så er det vigtigt med et arbejde, hvor “Jeg kan flytte mig fagligt og personligt.” De unge stiller med andre ord krav til deres arbejde. Så selv om de fleste unge gerne vil tilknyttes en arbejdsplads for en længere periode, hvis arbejdet giver dem mulighed for at indfri deres ønsker til et godt arbejdsliv, så er det de færreste, der forestiller at holde sølvbryllup med deres arbejdsplads. Halvdelen af de unge forventer at være 1-3 år på deres nuværende arbejdsplads, særligt de unge sygeplejersker har et meget kortsigtet perspektiv på deres første arbejdsplads.

Krav til arbejdsmarkedet

For det andet er de unge i undersøgelsen indstillet på et mere fleksibelt arbejdsmarked, hvor fleksibilitet og kompetenceudvikling stiller en stadig større rolle. Unge støtter f.eks. op om nye lønformer, hvor lønnens størrelse i højere grad afhænger af den enkelte medarbejders indsats og kompetence. De afviser dog ikke kollektive overenskomster, men ønsker selv at have mulighed for at forhandle løntillæg. Unge vil gerne belønnes for at yde en engageret indsats og påtage sig et selvstændigt ansvar. Men det er ikke lønnens størrelse som prioriteres, når de unge skal vælge arbejde, det er de muligheder, de har for at få indflydelse på arbejdsopgaverne og for at få et ansvar.

Ansvar ønskes

For det tredje træder det klart frem, at hovedparten af de unge gerne vil påtage sig ansvar og krævende arbejdsopgaver der udfordrer dem menneskeligt og personligt. Mange af de unge lægger stor vægt på, at de kan stå inde for deres arbejde. Når arbejdet i højere grad handler om personlig udfoldelse og det at skabe sit eget liv, er det desto vigtigere for dem, at de kan stå inde for deres arbejde, fordi det også

Men selvom de unge ønsker at påtage sig et stort selvstændigt ansvar for deres arbejde, er de ikke kun individualistiske; de unge har også klare sociale arbejdsorienteringer.

viser, hvem de er og gerne vil være som person. I forlængelse heraf er det ikke så underligt, at de unge meget gerne vil opleve, at ledelsen på deres arbejdsplads viser forståelse og respekt for dem som ansatte, og at de bliver værdsat og anerkendt for deres indsats.

Men selvom de unge ønsker at påtage sig et stort selvstændigt ansvar for deres arbejde, er de ikke kun individualistiske; de unge har også klare sociale arbejdsorienteringer. Unge lægger stor vægt på, at de kan arbejde sammen med andre i teams eller netværk på deres arbejdsplads. Det betyder meget, at der er mulighed for at kunne udveksle viden og erfaringer med andre. De sociale aspekter kommer også til udtryk, når de unge vægter, at der skal være et godt socialt samvær og samarbejds-klima på arbejdspladsen. Det er utroligt vigtigt, at de befinder sig godt psykisk og socialt på deres arbejdsplads. De unge er tydeligt bærere af mere individualiserede arbejdsorienteringer, men derfra til at konkludere, at unge så har en ny arbejdsmoral, hvor de udelukkende optræder uforpligtigende og krævende, kan vi langt fra. De vil faktisk

gerne tage et ansvar og gerne lægge energi i såvel arbejdsplads som kolleger.

Myre eller bi – unge på det fleksible arbejdsmarked

Unge holdninger og tilgang til arbejde, hvor de lægger vægt på personligt ansvar, kompetenceudvikling og selvfølgelig frem for mere kollektive orienteringer, kan ikke ses isoleret fra de kvalifikationer store dele af arbejdsmarkedet efterspørger. Den polsk-britiske samfundstænkter Zygmunt Bauman har tegnet et billede af arbejdsorganiseringen fra den fordristiske kapitalisme til nutidens fleksible kapitalisme, som en udvikling fra myretuens marchkolonner og hierarkiske former til bikubens sværme, hvor det i høj grad er op til det enkelte individ at udvikle sig og kvalificere sig på en måde, der sikrer ens indflydelse på arbejdets indhold og ens evne til vedblivende at kunne varetage arbejdsopgaverne på kvalificeret vis (Bauman, 2002).

Denne udvikling er ikke bare kendetegnende for arbejdsmarkedets organisering, men også for uddannelsessystemet tilrettelæggelse med

større valgfrihed og selvorganisering, og et større individuelt ansvar for videntilegnelse.

Det fleksible arbejde giver positivt medarbejderne et langt større ansvar for indflydelse på deres arbejdsopgaver. Men den personlige identifikation med arbejdet og dets udførelse kan negativt set også medføre et stort arbejdspress og megen stress. For den enkelte kan det være yderst svært at lægge arbejdet fra sig, da ansvaret for at løse arbejdsopgaverne individualiseres og bliver op til den enkelte medarbejder at planlægge og håndtere.

De unges nye arbejdsorienteringer står således ikke i modsætning til bevægelsen mod det fleksible arbejde. Stigende kvalifikationsbehov og krav om løbende udvikling til arbejdskraften er med til at opløse arbejdet og arbejdsidentitetens karakter af at være noget stabilt (jf. Sennett, 1999 og Beck, 2002). Det er ikke kun de unge, der tager afstand fra den protestantiske arbejdsetik – det er også arbejdets organisering, der er ved at ændre karakter.

Forskellige unge, forskellige arbejdspladser – forskellige problemer

Skal vi se på de unges integration på arbejdsmarkedet, kan vi (en smule firkantet) skelne mellem to typer af unge: 'De afventende' og 'De entusiastiske' (jf. Olsen, Sørensen & Simonsen, 2002). De følgende to eksempler er skabt på baggrund af interview fra undersøgelsen af unge i finanssektoren (Lehn, Nielsen & Simonsen, 2002).

Annemette er 23 år og elev i et pengeinstitut. Hun er motiveret for at få en uddannelse og et interessant arbejde. Men Annemette er samtidig meget tilbageholdende, og har stort behov for at få støtte og vejledning. Hun oplever, at det derfor er svært at finde sig til rette på arbejdspladsen:

“Det er svært at være ny. Man kommer som ny medarbejder, og så bliver der stillet en masse krav. Det er det sværeste, især hvis man ikke er en af de frembusende. Så ender man måske med at sidde i kassen i to år.”

Emilie er 23 år og trainee i en finansvirksomhed. Hun lægger stor vægt på selvudfoldelse i sit arbejde:

“Det er sjovt, når du kan noget. Når du kan vise, at du kan noget, så synes jeg det er spændende.”

Emilie er generelt tilfreds med sit arbejde. Men oplever også, at hun nogle gange skal presse på for at sikre sig udfordrende arbejdsopgaver. Så selv om hun er glad for at være trainee, er hun ikke sikker på, at fortsætte i virksomheden efter endt uddannelsesforløb og hvis der skulle vise sig et bedre tilbud undervejs, så kunne hun godt finde på at tage det: “Jeg er altså ikke gift med selskabet”.

En ung som Annemette kan ofte opleves som umotiveret og uengageret. Et forhold der især gør sig gældende på de mere fleksibelt orienterede arbejdspladser med moderne organisations- og ledelsesformer (bikuberne), hvor hun ikke umiddelbart vil leve op til kravene om selvstændigt at kunne tage ansvar. På en arbejdsplads med en mere traditionel organisering og ledelsesform (myretuerne) vil man formentligt være tilfreds med Annemette, der gør de ting, hun bliver sat til. Problemet er bare, at hun her – ved “at blive sat i kassen i to år” – risikerer ikke at få de nødvendige kvalifikationer og udvikle sig på en måde, der gør hende attraktiv for arbejdspladsen efter endt uddannelse. Her vil man til gengæld blive ganske overrasket, når en ung som Annemette meget pludseligt vælger at stoppe som elev.

En ung som Emilie kan især på en mere traditionel ledet arbejdsplads opfattes som ganske krævende og forkælet. Her vil hun sandsynligvis hurtigt kunne finde på at springe fra, hvis hun

ikke føler, der er mulighed for personlig og faglig udvikling. Eller hvis hun ikke føler, at hun bliver menneskeligt respekteret og ligeberettiget. På en mere moderne arbejdsplads orienteret mod det fleksible arbejde vil hun formentligt finde sig godt tilpas og føle hun får de nødvendige udfordringer.

Men selv her kan unge som Emilie finder på at springe fra uden videre grund. Sådan fremstår det i hvert fald for disse arbejdspladser, når de oplever, at umiddelbart velintegrerede og dygtige unge ikke gennemfører lærlinge-, elev- eller trainee-forløb. Men når vi taler med nogle af disse unge viser det sig, at de ofte har savnet respons og været usikre på om de var gode nok.

Mange unge har et stort behov for at få respons på deres arbejdsindsats og i det hele taget blive understøttet i deres faglige og personlige udvikling på arbejdspladsen. Derfor er det vigtigt med ledere, der også kan investere sig selv fagligt såvel som menneskeligt i de unge.

5 gode råd til at engagere og fastholde unge medarbejdere

Afslutningsvist vil jeg kort skitsere 5 råd til, hvordan man som arbejdsplads og ledelse kan imødegå nogle af de udfordringer unge som 'fremtidens medarbejdere' stiller:

1. Lev op til dét, man lover under ansættelsen!

Det er vigtigt ikke at stikke unge blår i øjnene, når man ansætter dem. Fortæl dem om de mange muligheder, der er på arbejdspladsen, men formuler også, hvilke krav og forventninger, der stilles til dem.

2. Lyt til de unge når de bliver ansat!

Find ud af hvad unge mener de kan bidrage med og hvilke ambitioner de har – uden at sluge alt rådt. Det gælder om at have en åben dialog med de unge fra start.

3. Lav en individuel kompetenceudviklingsplan med de unge!

Når de unge bliver elever, lærlinge, praktikanter, trainees – eller for den sags skyld ansat som medarbejdere på arbejdspladsen, er det vigtigt, at man får udarbejdet en god kompetenceudviklingsplan. Planen redegør for, hvad det forventes, at de lærer i forløbet, og hvordan de får mulighed for at udvikle disse kompetencer i deres arbejde. Den skal naturligvis kunne diskuteres løbende, men det kan være vigtigt at få begge parter forventninger til udviklingsmuligheder og læringsudbytte nedskrevet – frem for at have udtalte og uindfriede forventninger til hinanden.

4. Unge vil begejstres, ikke bindes!

Det er vigtigt at bygge på de unges engagement, hvis man ønsker at fastholde dem. De bliver sjældent på arbejdspladsen af pligt, men fordi de oplever arbejdet som meningsfuldt. Derfor er det meget vigtigt at skabe gode faglige og personlige udviklingsmuligheder på arbejdspladsen. Det handler om give de unge mulighed for at få ansvar for arbejdsopgaver og skabe et miljø, hvor de gode ideer værdsættes og afprøves frem for at blive skudt ned med en det-har-vi-prøvet- eller vi-plejer-mentalitet.

5. Arbejd med løbende dialog og anerkendende feedback!

Når man har med unge at gøre, skal man tage medarbejdersamtalen løbende. Man kan ikke bare vente til året er gået – for så kan det være for sent. Det er vigtigt at arbejde med anerkendende former for feedback, hvor de unge løbende får at vide om det arbejde, de udfører, er godt. Unge sætter stor pris på de arbejdspladser, hvor det er en del af arbejdskulturen, at man får respons på de opgaver, man har ansvar for.

Litteraturliste

Bauman, Zygmunt (2002). Fællesskab. En søgen efter trykthed i en usikker verden. Hans Reitzels Forlag.

Beck, Ulrich (2002). Fagre nye arbejdsverden. Hans Reitzels Forlag.

Kofod, Anne & Jo Krøjer (2004). Ude i virkeligheden – Læringsrum i socialrådgiverpraktikanter og social- og sundhedshjælperes praktikforløb. Forbundet af Offentlig Ansatte, Dansk Socialrådgiverforening & Kommunernes Landsforening – i samarbejde med Center for Ungdomsforskning.

Lehn, Sine, Mette Lykke Nielsen & Birgitte Simonsen (2001). "Unge i pengeinstitutsektoren – det er sjovt når du kan noget." Rapport udarbejdet af Center for Ungdomsforskning – i samarbejde med Finansrådet.

Mogensen, Kevin & Birgitte Simonsen (2003). "Skibsoficer – En kortlægning og analyse af samspillet mellem søfartserhvervet og de unge med særlig henblik på rekruttering." Rapport udarbejdet af Center for Ungdomsforskning – i samarbejde med Danmarks Rederiforening.

Nielsen, Jens Christian (2002a). Ungdom, demokrati og fagbevægelse – ny (arbejder)ungdom & demokratiske læreprocesser. Ph.d.-afhandling. Center for Ungdomsforskning.

Nielsen, Jens Christian (2002b). "Unge er nøgle til fremtiden." Analyse af FTF's undersøgelse af unges holdninger til fagforeninger og fremtidens arbejde. Center for Ungdomsforskning – i samarbejde med Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd (FTF).

Nielsen, Jens Christian, Andy Højholdt & Birgitte Simonsen (2004). Ungdom og foreningsliv. Demokrati – fællesskab – læreprocesser. Roskilde Universitetsforlag.

Sennett, Richard (1999). Det fleksible menneske. Eller arbejdets forvandling og personlighedens nedsmeltning. Hovedland.

Sørensen, Niels Ulrik (2001). "Den store balanceakt – en kvalitativ analyse af mødet mellem elever og virksomheder indenfor hotel-, restaurant- og turistområdet." Center for Ungdomsforskning – i samarbejde med HORESTA, RBF og HK-SERVICE.

Olsen, Pia, Mette Böttcher Sørensen & Birgitte Simonsen (2002). "Samspillet mellem lærlinge og virksomheder i jern- og metalindustrien." Center for Ungdomsforskning – i samarbejde med Dansk Industri (DI).

Pless, Mette (2001). "Unge om ingeniørfaget." Center for Ungdomsforskning – i samarbejde med Ingeniørforeningen i Danmark (IDA).

Billedet af, hvad der sker i ungdomsuddannelserne, er kompliceret. Godt nok påbegynder hovedparten af de unge en ungdomsuddannelse. Men der er for mange uddannelsesskift, for mange frafald og for få, som vælger naturvidenskabelige, tekniske og omsorgsrettede områder. Hvad kan der gøres og hvad skal der ikke gøres, det er nogle af temaerne isom artiklen kommer ind på.

Ungdom, kompetence og identitet

Af Knud Illeris, Noemi Katznelson, Birgitte Simonsen og Lars Ulriksen

Vi lever i et videnssamfund. Det betyder, at viden er blevet den afgørende faktor i den globale konkurrence. Det er de menneskelige ressourcer, vi skal satse på, hvis vi vil stå os i sammenligningerne med de lande, vi plejer at måle os med. Den globale konkurrence går ud på at frembringe de bedste og mest anvendelige kompetencer hos den størst mulige andel af befolkningen. Og kompetencer består både af faglige kvalifikationer og evnen til at bruge dem på den mest hensigtsmæssige måde. Den opgave har vi så først og fremmest det store offentlige uddannelsessystem til at løse, selvom der også udfoldes væsentlige bestræbelser på at få arbejdslivet, fritidslivet og den sociale sektor til at trække i samme retning.

Uddannelse til alle

Uddannelsessystemet begyndte egentlig i 1993, hvor den radikale undervisningsminister Ole Vig Jensen lagde ud med et ambitiøst program for ungdomsuddannelserne, som blev kaldt UTA-programmet: Uddannelse Til Alle. Det centrale i dette program var målsætningen om, at 95 procent af en ungdomsårgang skal gennemføre en ungdomsuddannelse. Indtil da havde der siden uddannelseseksplosionen i 60'erne været en markant tredeling af de unge, sådan at cirka en tredjedel fik en boglig "gymnasial" ungdomsuddannelse, cirka en tredjedel fik en praktisk erhvervsrettet ungdomsuddannelse, og cirka en tredjedel var "restgruppen", der ingen uddannelse fik.

Det var først og fremmest denne restgruppe den nye regering ville af med. Og med det kreative UTA-program, der bl.a. kom til at omfatte Den Fri Ungdomsuddannelse og Erhvervsgrunduddannelse, begyndte der at ske noget alvorligt. I 2000 fik vi så en grundlæggende reform af erhvervsuddannelserne, der med individuelle forløbsplaner satte den enkelte unge i centrum. Det var kompetencesatsninger, der alvorligt forsøgte at hamle op med modernitetens krav og klart bragte os et skridt foran de lande, vi plejer at måle os med.

En overflod af skuespillere og designere

Men træerne vokser ikke ind i himlen. Billedet af, hvad der reelt finder sted i ungdomsuddannelserne, er meget kompliceret. Godt nok er vi i dag tæt på, at 95 procent af de unge påbegynder en ungdomsuddannelse. Men for det første er der alt for mange uddannelsesskift, og alt for mange falder fra, så det kun er omkring 83 procent, der gennemfører. Og for det andet er der et påtrængende spørgsmål om, hvor meget der faktisk bliver lært, og om det, der bliver lært, er særlig relevant, om det giver de rigtige kompetencer.

Her er der for det første et generelt problem med forskydning "opad" i systemet. I dag er det omkring 60 procent, der påbegynder en gymnasial ungdomsuddannelse, og hertil kommer en del i de nye ikke formelt kompetencegivende uddannelser, mens der er alt for få og alt for stort et frafald i erhvervsuddannelserne. Hertil kommer de unges individuelle valg, hvor der er alt for mange, der vælger humanistiske og kreative fagområder, og alt for få på de naturvidenskabelige, tekniske og omsorgsrettede områder. Vi kan jo ikke have et samfund med overflod af skuespillere og designere og samtidig alvorlig mangel på teknikere og hjemmehjælpere.

Deres helt egne valg

Men de unge i dag er ikke så nemme at flytte rundt. Lige siden de var små, har alle vi voksne jo opfordret dem til altid at vælge lige netop det, der er det helt rigtige for lige netop dem. Og reklamerne har hele tiden været på pletten med de helt rigtige tilbud, lige netop de fortryllende ting, som kan være den enkeltes genvej til lykken. Vi har generelt sat de unge i den fantastisk gunstige og fantastisk svære situation, at de både kan og skal vælge deres egen lykke, deres egen identitet, deres eget liv. Alle de begrænsninger, der tidligere lå i fælles normer og traditioner, i den sociale baggrund, i kønnet, i familien, i økonomien, er under opløsning – eller vi lader i hvert fald som om, de er det. Og er der noget, der kan anfægte de unge i dag, så er det netop, hvis man kommer til at antyde, at de valg, som de oplever som helt deres egne, i virkeligheden er påvirket eller måske endda determineret af deres baggrund og livsvilkår.

Et uendeligt hav af valgmuligheder

De unge insisterer på retten til at vælge selv, men de påtager sig også byrden og ansvaret. Hvis de vælger forkert, er de indforstået med, at det er deres egen fejl. Det er ikke let, når man befinder sig midt i et uendeligt hav af valgmuligheder. Og de ved, at valget af uddannelse er et af de mest afgørende valg. Er der noget at sige til, at det medfører mange omvalg og stort frafald? Hvis man får oplevelsen af, at man er på vildspor, er det jo bare med at komme et andet sted hen, hellere i dag end i morgen. Man kan ikke slå sig til ro, før man er sikker på, at man har valgt det helt rigtige. Og der skal ikke ret meget til, før man bliver i tvivl. En uforstående lærer. En skrap værkfører. Eller nogle klassekammerater, man oplever som forkerte.

På den rigtige vogn

I den store uddannelseskabale er resultatet af disse forhold for tiden, at alle, der overhovedet

kan slippe af sted med det, vælger en gymnasial ungdomsuddannelse. Allerhelst det rigtige almene gymnasium, men ellers HF, HXH eller HTX. For nogle af dem er det naturligvis også det oplagt rigtige valg. Men for mange, ja måske for flertallet i de gymnasiale uddannelser, er andre faktorer mere afgørende. Dels betyder en gymnasial uddannelse, at man holder alle eller mange muligheder åbne, man udskyder det svære og forpligtende valg af en bestemt erhvervsretning. Dels er en placering i de gymnasiale uddannelser, og især i det almene gymnasium en adgangsbillet til det rigtige ungdomsliv med de rigtige kammerater og de rigtige fester og begivenheder.

Så længe man går i en gymnasial uddannelse, er man med på den rigtige vogn, og man kan identificere sig som en vinder, også selv om det hele måske ikke går så godt endda.

Det betyder uendeligt meget, når man er i en livsfase, hvor det er identitetsdannelse, der er selve omdrejningspunktet, det det drejer sig om, det man lever for. Og sådan er det for de unge i dag i det samfund, vi har.

Identitetssamfundet

De unge oplever, at de først og fremmest lever i et identitetssamfund. De brændende spørgsmål, der ligger og ulmer lige under overfladen og sætter præmisserne for alle de mange valg, er hele tiden hvem er jeg?, hvem vil jeg gerne være? Og hvad betyder det for mig? – det jeg nu præsenteres for og må tage stilling til. Det er disse spørgsmål, der udgør altings rationalitet. Og hvis der ikke kan gives acceptable svar, må tommelfingeren nødvendigvis rettes nedad. Det sker igen og igen, ikke mindst de steder i ungdomsuddannelserne, hvor man ikke har forstået eller ikke fuldt ud vil acceptere, at det forholder sig sådan – men f.eks. tror, at man ud fra kulturelle normer eller hensynet til samfundet eller

til de unge selv kan pådutte dem noget udenom disse spørgsmål.

Netop i de gymnasiale uddannelser, og allermost i det almene gymnasium, udspiller disse forhold sig dagligt og på gulvplan. Der er så meget fagligt stof og så mange måder at forholde sig på, der netop udspringer af kulturelle normer eller hensynet til samfundet eller til de unge selv, men uden at de unge – eller i hvert fald en stor del af dem – har accepteret det. Så får man den type elever, der er der, for hvor skulle de ellers være, men uden engagement i det faglige indhold. Det er kun kammeraterne og ungdomslivet, de virkelig kan gå op i.

Her spiller klaveret sådan

I erhvervsuddannelserne er billedet anderledes. Her kæmper de unge typisk for at skaffe sig identitet netop gennem det erhvervsrettede. Men det kan kun indfries, hvis det erhvervsrettede er spændende og vigtigt og personligt tilfredsstillende, og hvis man bliver set og accepteret som et selvstændigt individ med selvstændig betydning. Det kan være svært for lærerne og skolerne at leve op til, og det er et stort problem på mange lære- og praktiksteder. For den klassiske holdning er jo her, at det er de unge, som skal tilpasse sig. Man må lære at krybe, før man kan gå. Og her spiller klaveret sådan, og det må du hellere indstille dig på.

”De udsatte unge”

Endelig er der de mange uddannelses- og projektilbud, der er udviklet for dem, vi kalder ”de udsatte unge”, dvs. dem, der ikke kan finde sig tilrette i de mere ordinære uddannelser. Her er man gennemgående indstillet på en meget stor imødekommenhed overfor de unge, for det gælder om at få så mange som muligt ”halet i land”, så de kan blive nogenlunde funktionsdygtige medborgere, der ikke belaster de sociale systemer. Til gengæld er de unges identitets-

processer her særligt skrøbelige, og der bliver oftest tale om en form for balancegang mellem at understøtte og stille krav, hvor de voksne skal være uhyre indfølelse, engagerede og konstant forstående for, at kan lykkes i bare et nogenlunde rimeligt omfang.

Ikke bare forkælede og krævende

I alle tilfælde er det fundamentale, at kun ved at forstå og acceptere identitetsdannelsen som det uomgængelige og altid underliggende rationale for de unges valg og adfærd, har man en chance for at forholde sig hensigtsmæssigt og fremadrettet til hele det komplicerede spil med alle dets variationer og nuancer, der foregår i ungdomsuddannelserne i dag. Det er alt for let – og katastrofalt fejlagtigt – bare at se de unge som forkælede, ustabile og krævende. Tværtimod er det de unge, der langt bedre end den voksne generation har forståelse og fornemmelse for, hvad kompetencesamfundet er, og hvad det kræver.

Deres identitetsprocesser drejer sig jo netop om at udvikle de typer af kompetencer, der er brug for i dagens og morgendagens samfund. Kompetencen til at leve med det evigt foranderlige, kompetencen til at orientere sig hurtigt og præcist ud fra et ufuldstændigt grundlag, kompetencen til at foretage de rigtige valg og tage konsekvenserne af dem.

Identitetsdannelsen er langt mere end nogen som helst uddannelsesproces, som vi andre ”eksperter” kan udtænke, en proces, der sigter mod den optimale kompetenceudvikling som helhed ud fra både de personlige forudsætninger og de tilstedeværende muligheder. En proces, der insisterer på at tage betingelserne alvorligt og nægter at bøje af for argumenter, der ikke seriøst kan overbevise – fordi de oftest grundlæggende bygger på rationaliteter, som er outdated eller godt på vej til at blive det.

En gigantisk gåen fejl af hinanden

Det har man prøvet at forstå og tage konsekvenser af i dele af de danske ungdomsuddannelser med dristige eksperimenter – som selvfølgelig må være under stadig nyudvikling, hvis de skal leve op til deres egne ambitioner. I de gymnasiale og en del af de videregående uddannelser brydes de nye tendenser med mere traditionelle forståelser i en gigantisk gåen fejl af hinanden, og alt for mange lærere, elever og studerende spiller hinandens tid og samfundets ressourcer i en ufrugtbar og opslidende proces.

De reformforslag, der ligger på bordet for de gymnasiale uddannelser, både fra lærerne og den afgående regering, er efter vores vurdering alt for begrænsede og traditionelle til virkelig at løse op for knuden. Hvis man vil tage konsekvensen af den kompetenceforståelse, der er lanceret som det nødvendige svar på globaliseringen, må man gå langt mere radikalt til værks og bygge på de unges ressourcer i stedet for at prøve at tilpasse dem til verden af i gå. Det kunne vel være en værdig opgave for en ny liberal undervisningsminister, hvis hun kan gøre det med den samme indfølelse og respekt for de unge, som har præget hendes forgængeres dristige udspil i ungdomsuddannelser, der står lavere i statushierarkiet.

Knud Illeris og Lars Ulriksen er uddannelsesforskere. Noemi Katznelsen og Birgitte Simonsen er ungdomsforskere. Alle er tilknyttet Center for Ungdomsforskning ved Learning Lab Denmark på Danmarks Pædagogiske Universitet.

Artiklen er en omskrivning af kronikken ”Hvad kan jeg blive?”, der blev bragt i dagbladet Information den 5. februar 2002.

Stadig flere unge forsøger at begå selvmord. I denne artikel går leder af Center for Selvmordsforskning, Lilian Zølner, bagom tallene. Nogen unge er mere udsatte end andre. Men selv blandt de udsatte er der forskelle. Beskyttende og belastende faktorer kan have afgørende betydning for, om unge i risikogruppen forsøger at begå selvmord.

Når sammenhængen brister

Af Lilian Zøllner

Der har gennem de seneste år været gennemført en række undersøgelser, som har søgt at belyse vilkår og udvikling for risikobørn, truede børn og udsatte børn. Formålet har – helt naturligt – primært været et ønske om at opnå viden som grundlag for forebyggelse.

Imidlertid har det vist sig vanskeligt at forudsige, hvilke børn og unge der er i stand til at overvinde de begrænsninger, der ligger i deres sociale miljø, og hvilke unge der trods alle vanskeligheder alligevel klarer sig. Endvidere har det vist sig vanskeligt blot nogenlunde sikkert at identificere, hvilke indikatorer der kan forudsige konsekvenserne af ringe eller belastende

opvækstmiljø (Schultz Jørgensen et al, 1993; Nygaard Christoffersen, 1999a,b).

Det er centralt, idet udviklingen viser, at et stigende antal unge forsøger at begå selvmord. En større viden om risikofaktorer og belastende og beskyttende forhold vil muligvis kunne bidrage til at ændre denne udvikling.

Stigende antal selvmordsforsøg

De seneste opgørelser over selvmordsforsøg blandt de 15-19-årige viser en stigning i antal forsøg på 34 procent fra 1999 til 2000 (tabel 1).

Tabel 1						
Selvmordsforsøg i Fyns Amt blandt de 15-19 årige						
Antal hændelser pr. 100.000 fordelt på år og køn						
	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Drenge	137	72	104	131	72	129
Piger	370	317	380	464	387	553

Kilde: Register for selvmordsforsøg, Center for Selvmordsforskning

Endvidere viser opgørelserne, at der er langt flere piger end drenge, som forsøger at tage deres eget liv. Denne stigning er særdeles betænkelig, når det er påvist, at en væsentlig risiko for et gennemført selvmord er tidligere selvmordsforsøg (Bille-Brahe, 1997).

De registrerede data understøttes af resultaterne fra Sundheds- og sygelighedsundersøgelsen 2000 foretaget af Statens Institut for Folkesundhed (2002). Af denne undersøgelse fremgår det, at næsten 20 procent af de 16-29-årige har overvejet selvmord inden for det seneste år, og at flere unge kvinder end mænd har haft selvmordstanker (ibid.). Befolkningsundersøgelsen viser endvidere, at 2,5 procent af de 16-19-årige har forsøgt selvmord inden for det seneste år, og at selvmordsforsøg især foretages af kvinder.

Tanker og handlinger vedrørende selvmord er et ungdomsfænomen – andelen med selvmordstanker og selvmordsforsøg falder med stigende alder.

Der er ikke nogle entydige forklaringer på, at flere og flere unge forsøger at tage deres eget liv. Selvmordsintentionen - og adfærden må ses som et meget kompliceret samspil af en lang række forskellige sociale, kulturelle og psykologiske faktorer.

Enkle eller simple forklaringer findes ikke. I stedet er det nødvendigt at anskue problemstillingen ud fra forskellige synsvinkler med henblik på at søge at minimere risikoen for, at unge vælger at begå selvmord.

Sårbare livsprojekt-konstruktører

Ungdomsalderen er kendetegnet ved, at de unge på den ene side præges af og viderefører de værdier og livsmønstre, de er vokset op med, og på den anden side søger at træffe valg og at finde egne veje at gå i konstruktionen af deres eget livsprojekt.

Anthony Giddens (1996), Ulrich Beck (1997) og ungdomsforskeren Thomas Ziehe (1997) påpeger, at de unge står over for risici og valgmuligheder i en grad, som forældregenerationen ikke kendte til i deres ungdom. Det gør det personlige valg af værdier, som identitetsudviklingen og identitetsdannelsen i denne livsfase skal føre til, til en stor opgave.

Risiciene og valgmulighederne er mange – og de må forsøge at finde deres egne pejlemærker at orientere sig efter.

De unge skal kende de valgmuligheder, som findes, formulere egne mål og strategier for at nå det formulerede mål og begrunde deres fravalg og valg. De skal tage ansvar for deres eget liv og være bevidst om den risiko, der er forbundet med at vælge forkert.

De mange muligheder, som hele tiden viser sig med hensyn til uddannelse, livsformer, den teknologiske udvikling osv., lægger på den ene side op til store forventninger, men på den anden side sættes deres tidligere valg til debat. De er "livsprojekt-konstruktører", som skal holde alle optioner åbne så længe som muligt og fastholde omvalgsrettigheden.

Usikkerheden, forvirringen og søgen efter identitet i denne proces medfører problemer, som i større eller mindre grad kommer til udtryk verbalt eller nonverbalt. Oplever de unge, at de står uden støtte i deres valg og fravalg kan dette udløse følelsen af ensomhed.

Ingen lovmæssighed

De faktorer, som kan bringe børn og unge i risikogruppen for selvmord, er bl.a. selvmord eller selvmordsforsøg i egen familie, omsorgssvigt, social ydmygelse, anbringelse uden for hjemmet, problemer i skolen, tidligere selvskadende handlinger samt psykisk sygdom (Nygaard Chri-

stoffersen, 1999a,b, Bille-Brahe, 1997, Agerbo et al 2002).

Men der er ingen lovmæssighed forbundet med det. Selv om et barn eller en ung vokser op med en lang række, af de risikofaktorer, som kan føre til selvmord, er det ikke alle, som får tanker om, at livet ikke er værd at leve, eller som forsøger at begå selvmord.

Rutter (1997) peger på, at belastninger i barndommen kan føre til vidt forskellige former for dårlig tilpasning. Og trods meget alvorlige belastninger er det ikke alle børn og unge lige sårbare (Zlotnik, 1995).

Beskyttende og belastende faktorer

Som det fremgår af figur 1 vil nogle børn og unge vokse op med en række af de nævnte risikofaktorer, som kan føre til at de bliver udsatte og sårbare. Afgørende for den videre udvikling er, hvilke belastende og beskyttende faktorer, de påvirkes af, hvordan de reagerer på påvirkningerne, og hvordan omgivelserne reagerer på usynlige og synlige signaler.

Tidligere undersøgelser viser, at de sociale relationer har afgørende indflydelse på børn og unges trivsel (Due Henriksen, et al. 2001). Det er påvist, at de unge, som er socialt integrerede – dvs. at de både har fortrolige kontakter til mindst én af forældrene og til mindst én ven – har et godt helbred, god skoletrivsel og god almentrivsel i modsætning til unge, som ikke har fortrolige kontakter (s. 56). Omvendt vil manglende fortrolige samtalepartnere udgøre en belastende faktor og dermed risiko for mistrivsel.

En anden væsentlig forudsætning for, at børn og unge udvikler modstandsdygtighed over for sociale belastninger, er, at de oplever, at der er sammenhæng og mening i deres tilværelse (Antonovsky, 1987; Elsborg et al, 1999). Om-

vendt kan manglende sammenhæng og mening føre til forvirring og håbløshed og kan fremme tanker om selvmord. Fremmende for livsmod og livsduelighed er oplevelsen af, at de værdier, man prioriterer højest i visionen om det gode liv, også kan genkendes i det liv, som leves.

At tilhøre en gruppe, at være noget for andre og at se sit liv i sammenhæng med andre med giver en positiv følelse af mening med livet (Yalom, 1998, s. 485). Ensomhed og isolation er belastende faktorer og bringer den unge i en meget udsat og sårbar position.

Visionen om det gode liv

Hvilke værdier prioriterer de unge højt, og i hvilken udstrækning kan de kan genkende disse værdier i deres dagligdag? Spørgsmålene er centrale set i lyset af teorierne om beskyttende faktorer.

En spørgeskemaundersøgelse omfattende 419 unge i alderen 15 til 18 år (de ikke undervisningspligtige) bringer ny viden på bane. Dataindsamlingen er gennemført i oktober måned 2001 i en enkelt kommune i Ringkøbing Amt. Antallet af unge, som var tilmeldt 10. klasse, gymnasiet, HF, handelsskole, teknisk skole eller som er i arbejde/i lære og som har fået spørgeskemaet tilsendt udgør i alt 531. Besvarelsesprocenten udgør 78,9 procent.

I spørgeskemaet indgår – ud over en række spørgs-mål om social kontakt, følelser og adfærd – til sidst ti værdier, som de unge er blevet bedt om at prioritere. De ti værdier hører primært til de terminale værdier, dvs. mål i tilværelsen (Rokeach, 1973), og alle værdierne er almene i forbindelse med den påvirkning, elever får i grundskolen.

Som det fremgår af tabel 2, er der forskel på drenges og pigers prioritering, men venskab og

Tabel 2		
Værdiprioritering fordelt på køn	Drengene	Piger
	n=174	n=208
Venskab	1	1
Sundhed (et godt helbred)	2	5
Tryghed i familien	3	2
Frihed (til at tænke, tro, vælge)	4	4
Ærlighed	5	3
Fællesskab	6	6
Solidaritet (omsorg for andre)	7	7
Uafhængighed	8	9
Ligeværd	9	8
Viden	10	10

tryghed i familien er højt prioriteret for begge køn. Resultaterne bekræfter andre undersøgelser af danskernes værdiprioriteringer (Varming og Zøllner, 2002).

Familien er meget central i danskernes vision om det gode liv, og familien er anset for at være et indiskutabelt gode på tværs af køn og alder. Gundelach (2002) påpeger, at "familien er det vigtigste område af livet for danskerne. Intet andet har samme betydning" (s. 103). På den anden side prioriterer de unge i den foreliggende undersøgelse solidaritet og ligeværd lavt, hvilket samtidig bekræfter tendensen, at unge udvikler sig i retning mod en individualistisk livsindstilling og væk fra en social og solidarisk indstilling (Nørregård-Nielsen og Østergård, 2002).

Hovedparten (71,8 procent) bor sammen med begge forældre, og 12,8 procent bor sammen med én af forældrene. De har med andre ord muligheden for at tale med forældrene om de problemer, som kan opstå, eller om de tanker, de gør sig. Desuden har hovedparten af de unge muligheden for at tale med andre unge eller voksne om problemer, idet 96,8 procent er tilmeldt en uddannelsesinstitution eller er i arbejde og 95,5 procent har søskende.

Isolation

Til trods for at de unge har rige muligheder for at indgå i sociale relationer med både voksne og andre unge, viser besvarelserne, at en væsentlig del er socialt isolerede. 9,2 procent af drengene og 5,5 procent af pigerne angiver, at de ikke har nogen at tale med – hverken andre unge, forældre eller andre voksne. Få (1 procent af drengene og 0,9 procent af pigerne) angiver, at de kun har voksne at snakke med.

Både de isolerede og de voksenorienterede er udsat for en belastning i forhold til deres almene trivsel og i forhold til at skabe sammenhæng og mening i deres liv.

Andre undersøgelser tyder på den samme tendens (Varming og Zøllner, 2002). Rasmussen (2002) peger på, at der i løbet af 1990'erne er sket et markant fald i samtalerne med forældrene om de unges seksualitet. Årsagerne til den manglende kommunikation skønnes bl.a. at være, at børn og voksne lever i hver sin verden og at fællesskabet er nedprioriteret.

Ensomhed

Blandt de problemer, de unge anser for at være størst, hører personlige problemer, problemer

Tabel 3 Det største problem i øjeblikket (i procent)	Prioriteret plads drenge	Unge drenge	Prioriteret plads piger	Unge piger
Personlige problemer	2	33,3	1	60,2
Problemer med skole	1	35,8	2	28,2
Problemer med ensomhed	3	18,3	4	20,4
Problemer med kammerater	7	10,8	6	12,7
Problemer med fritid	6	13,3	5	12,7
Problemer med arbejde	4	14,2	7	10,5
Problemer med forældre	5	14,2	3	21,5

med skole, forældre og ensomhed (tabel 3). Det er specielt pigerne, som giver udtryk for, at de personlige problemer vejer tungt, og omkring hver femte ung anfører, at de har problemer med ensomhed. Det, som er karakteristisk for de isolerede og de voksenorienterede, og hvor der er en signifikant forskel fra de øvrige unge er, at de har problemer med ensomhed og med forældre. Andre undersøgelser (Koch og Bechmann Jensen, 1999; Due og Holstein, 1997 og Nielsen, 1998) viser at ensomhed og manglende samtale-partnere er et stigende problem for tidens børn og unge.

Vision og virkelighed

De værdier, som i den foreliggende undersøgelse blev prioriteret højt – familie og venskab – indeholder socialt fællesskab og en gensidig afhængighed, hvilket er beskyttende faktorer mht. selvmordstanker og selvmordshandlinger. Belastende er derimod ensomheden, som kan fremme følelsen af, at man står alene med vanskelige eller forkerte livsvalg.

At være ensom livsprojektkonstruktør er en vanskelig og belastende opgave – specielt hvis visionen om det gode liv bygger på ønsket om tætte relationer.

Besvarelsene skal ses i lyset af individualiseringen, hvor børn og unge erfarer, at de selv kan tage beslutninger om centrale forhold i deres liv – fx valg af kost, sengetider, prævention

og fritidsinteresser. Kirsten Drotner (1999) har foretaget en undersøgelse af børns og unges medievaner, som viser, at børn i Danmark har meget frie rammer til foretage beslutninger om hvad de vil se.

Hvad de unge anser for at være rigtigt og forkert, afhænger af det fællesskab, de indgår i. Og der kan forhandles. Forhandlingerne signalerer en risikovillighed til at afstå fra faste krav, men for den sårbare unge kan dette tolkes som et signal om, at det i virkeligheden ikke er afgørende, om man er en del af fællesskabet eller ej. Værdiprioriteringen tyder på, at der hos de unge er en længsel efter at være en del af et fællesskab, hvilket skuespilleren og instruktøren.

Jens Arentzen illustrerer med følgende udsagn:

"Jeg har undervist i tyve år på Filmskolen og andre steder, og jeg har oplevet en usandsynlig længsel og melankoli og ubrugthed hos de unge mennesker. De er slet ikke vant til at blive set, at blive hørt på eller at få at vide, at de er dejlige. De er vant til at klare sig selv eller at få en masse valg. 'Du kan ringe skat, hvis far skal komme og hente dig. Vi kan også bare aftale kl. 22. Du kan også få til en taxa nu, så du kan komme hjem. Hvad vil du helst?' Det lyder jo som en kærlighedsgave, men hvorfor får man ikke at vide, du skal kraftedemig være hjemme klokken 21, for loftterne skal ordnes. Eller vi skal på lejr tur til Rumænien, og du skal med, for du skal være mast i teltet. Så er da der brug for én" (Bjerg, 2001).

Der er en ubetinget etisk fordring om at forebygge, at børn og unge tager deres eget liv. Denne etiske fordring tager sit udgangspunkt i det forhold, at vi er henviste til hinanden, og at vi derfor har såvel en personlig som en delegeret magt til at ændre ved faktorer, som hæmmer livsmodet hos unge.

Lilian Zöllner er cand. pæd., Ph.D. og centerleder på Center for Selvmordsforskning i Odense.

Litteratur

Agerbo, Esben et al: Familial, Psychiatric, and Socioeconomic risk factors for suicide in young people: nested case-control study. I: *British Medical Journal*, 2002, 325: 74

Antonovsky, Aaron: *Unraveling the Mystery of Health*. Jossey-Bass Inc. Publishers. San Francisco, 1987

Beck, Ulrich: *Risikosamfundet – på vej mod ny modernitet*. Hans Reitzels Forlag. København, 1997

Bille-Brahe, Unni: *Selv mord – blandt børn?* Odense: Center for Selvmordsforskning, 1997

Bjerg, Thomas: Når kameraet er slukket. Samtale med Jens Arentzen. I: *Berlingske Tidende* den 17. juni, 2001
Drotner, Kirsten: *Unge, medier og modernitet. Pejlinger i et foranderligt landskab*. Borgen. København, 1999

Due, Pernille: *Sundhed og trivsel blandt børn og unge: Danmarks bidrag til en international undersøgelse*. Foreningen af Danske Lægestuderendes forlag, 1997

Due, Pernille et al: *Børns sociale relationer*. I: Schultz Jørgensen, Per, Holstein, Bjørn E., Due, Pernille (red.) *Sundhed på vippen*. Hans Reitzels Forlag. København, 2001, 49-62

Elsborg, Steen, Hansen, Trine Juul og Hansen, Vagn Rabøl.: *Den sociale arv og mønsterbrydere*. Danmarks Pædagogiske Institut. København, 1999

Giddens, Anthony: *Modernitet og selvidentitet*. Hans Reitzels Forlag. København, 1996

Gundelach, Peter: *Familieværdierne består*. I: Peter Gundelach (Ed.) *Danskernes værdier*. Hans Reitzels Forlag. København, 2002, 99-115

Koch, Ida og Bechman Jensen, Torben: *Anonym rådgivning af børn og unge: om telefonrådgivning, opfølgende socialt arbejde og åbne rådgivninger*. Socialministeriet, 1999

Nygaard Christoffersen, Mogens: *Risikofaktorer i barndommen*. I: *Social arv – en oversigt over forskningsbaseret viden*. *Socialforskningsinstituttet* 99:9, 1999a, 109-134

Nygaard Christoffersen, Mogens: *Selv mord og selvmordsforsøg blandt børn og unge*. I: *Risikofaktorer i barndommen – en forløbsundersøgelse særligt med henblik på forældres psykiske sygdomme*. *Socialforskningsinstituttet* 99:18, 1999b, 77-86

Nørregård-Nielsen, Esther og Østergaard, Jeanette: *Unge stiller større krav til deres fremtidige arbejde*. I: *Danskernes værdier 1981-1999*. Peter Gundelach (red.) Hans Reitzels Forlag. København, 2002, 141-168

Rasmussen, Bjarne: *Nysgerrige – men ikke grænseløse*. I: *Unge og sex*. *Ungdomsforskning* nr. 2, juni. Center for Ungdomsforskning, Roskilde Universitetscenter, 2002, 13-18

Rokeach, Milton: *The Nature of Human Values*. New York, 1973

Rutter, Michael og Rutter, Marjorie: *Den livslange udvikling – forandring og kontinuitet*. Hans Reitzels Forlag. København, 1997

Skov Nielsen, Niss: *Sundhed og livsstil hos elever på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg Amt*. Embedslægeinstitutionen i Frederiksborg Amt, 1998

Schultz Jørgensen, P., Ertmann, B., Egelund, N. og Hermann, D.: *Risikobørn. Hvem er de – hvad gør vi?* København: Socialministeriet/Det tværministerielle Børneudvalg, 1993

Sundheds- og sygelighedsundersøgelsen 2000. Statens Institut for Folkesundhed, 2002

Varming, Ole, Zöllner, Lilian: *Værdier og værdiudvikling*. Hans Reitzels Forlag, København, 2002

Yalom, Irvin D.: *Eksistentiel psykoterapi*. Hans Reitzels Forlag. København, 1998

Ziehe, Thomas: *Individualisering som det kulturelt forandrede selvforhold*. *Social Kritik*, 9. årg. Nr. 52/53, 1997, 34-56

Zlotnik, Gideon: *De stakkels drenge*. Hans Reitzels Forlag. København, 1995

Universitetspræst Ulla Pierri Enevoldsens centrale pointe er, at sorg i dag ikke længere ses og accepteres som en naturlig del af den menneskelige eksistens. Artiklen tager også fat i den mere diffuse sorg – sorg, som f.eks. skyldes de livsvilkår de unge oplever i dag.

Den uvelkomne sorg

Af Ulla Pierri Enevoldsen

Kan og skal man sige noget om andres sorg?

En af mine præstekolleger udbrød, da jeg fortalte hende, at jeg skulle skrive om unge og sorg:

"En af præstens kvalifikationer er ikke at fortælle om andres sorg; for den kan de kun selv udtale sig om".

Med andre ord: den, der sørger eller er ked af det, ved selv bedst, hvad det drejer sig om. Det kan og skal "eksperter" ikke nødvendigvis sige noget kvalificeret om. Med fare for at sidde min kloge kollegas råd overhørig, begiver jeg mig alligevel ud i en overvejelse over temaet på baggrund af den indsigt, jeg selv har fået i kraft af mit arbejde – og i kraft af mit kendskab til (unge) mennesker i det hele taget.

Sorg er fraværende

Jeg synes, det er vigtigt at forsøge at sige noget om sorg på trods af risikoen for "bedreviden" og

fejlbedømmelser, fordi sorg efter min opfattelse ikke accepteres som en uomgængelig del af den menneskelige tilværelse. Ikke nogen tvivl om at institutioner, arbejdspladser og skoler generelt er blevet gode til og bevidste om vigtigheden i at have en handlingsplan, et beredskab i krisesituationer. I en sådan situation står der generelt et hold af samtalepartnere (psykologer, præster, rådgivninger, pårørende grupper) parat. Det er et uvurderligt fremskridt, at det er blevet et selvfølgelig tilbud de fleste steder. Den tabuisering, der tidligere herskede (i 60'erne, 70'erne og 80'erne) omkring konsekvenserne af tab/ kriser, er brudt. I dag er det blevet legalt at tale om tingene, når et menneske rammes af det ubærlige.

Unge sorg

Men hvad med andre former for sorg? Gammel eller kronisk sorg, diffus sorg, uarticuleret sorg. Den sorg, som er knyttet til selve det at være

et menneske: at være et begrænset og sårbart individ, der kan og uvægerligt vil miste. Og hvordan ser det ud, når man befinder sig blandt gruppen: "unge"?

Det vil jeg i det følgende forsøge at sige en smule om. Jeg går i artiklen ikke meget ind i de specifikke samtaler, jeg har, men forsøger at uddrage generelle tendenser, så konfidenternes anonymitet bevares.

"Unge"

Selvom unge er unge er de jo ikke faldet ned fra en fremmed planet og deres verdener er ikke usammenlignelige med "vores", der ikke lænere kan hæfte ung-betegnelsen på os.

Der er tendenser i samfundet, som nok sætter sig igennem blandt unge i en ufortyndet, ekstrem udgave; men ungdomskultur må siges at omfatte eller appellere til en bred gruppe, eftersom vi i dag dyrker ungdom som aldrig før. Den norske psykiater og psykoanalytiker Finn Skårderud siger det på denne måde:

"Moderne kultur er et historisk særtilfælde. Det er en kultur som henter sine idealer og kollektive billeder fra noget, som ikke findes: fra fremtiden. Essensen af det moderne er at bryde med traditioner, og i stedet sætte forandring og omsætning. Nutiden er ikke noget sted at opholde sig i. (...) Vi bekender os til udviklingen, og det er derfor logisk at den ufærdige ungdom er den livsfase vi mytologiserer." (p. 18, Skårderud 2000).

Dét, jeg gerne vil gøre opmærksom på med citatet, er, at det som gælder blandt unge, sjældent er fuldstændigt fraværende i den øvrige del af befolkningen. Jeg er imidlertid klar over, at disse forbehold ikke skal fjerne fokus fra "undersøgelsesobjektet": de unge!

Så selvom jeg ikke er meget for at generalisere på baggrund af mærkatet "ung", så er alderen

en fællesnævner, der i en eller anden forstand farver de erfaringer og tolkninger man gør sig.

De unge, jeg taler med, er typisk mellem 20 og 30 år.

De sække, vi bærer.

Hvad tales der om i de samtaler, jeg har?

Faktisk er sorg en ganske rammende samlebetegnelse for dét, der er på dagsordenen samtalerne. Ikke overraskende, måske.

Den sorg jeg møder blandt unge er ofte diffus, utydelig, uartikuleret. Det er sjældent de pludselige dødsfald, som berøres i samtalerne hos mig; det tager den lokale sognepræst eller psykologen sig formentlig af. Derimod er det typisk en sorg, som berører større og mere omfattende dele af den enkeltes tilværelse - både tidsmæssigt og tematisk.

Jeg tænker tit på en ung konfident, såvel som på ethvert andet menneske, som en person, der kommer bærende på en sæk. En sæk, der kan være mere eller mindre tung.

Vi forestiller os måske, at vi møder et temmelig afgrænset individ, som vi bare lige skal lære at kende. Vi har ikke altid blik for at personen bærer sin historie med sig. I mødet med andre mennesker, åbnes sækken, og ud springer mor, far og søskende; skilsmisser, dødsfald, tab, tragedier, overgreb, svigt – brudstykker fra den enkeltes historie – sorg og smerte fra forskellige perioder. Den udenforstående opdager kun langsomt det store puslespil, der imidlertid aldrig holder op med at overraske. Det er ikke muligt at lære et andet menneske at kende fuldstændigt, dertil er vi alt for komplekse væsener.

Vores historier, vores sække, påvirker hvert øjeblik vores liv og vores tolkninger.

Men også den samfundsmæssige tendens har utrolig meget at skulle have sagt i forhold til den måde hvorpå vi håndterer den sorg, der er en del af de fleste menneskers liv, uanset alder. Der opstår i enhver tid, i ethvert årti, nogle karakteristiske perspektiver og tolkningsmodeller, som vi læser os selv og andre med.

Den uvelkomne sorg

Oftentimes kan jeg spore en uvilje, en mangel på accept af sorgens tilstedeværelse. Derfor opstår der tit et misforhold mellem ens egne idealer om hvordan man burde tackle det - og så den faktiske følelse af sorg. Idealet synes at være, at man ikke skal blive hængende for længe i dét, der gør ondt. Som en konfident sagde til mig: "Jeg må tage mig sammen og blive lidt mere positiv." Ikke nogen atypisk kommentar. Det skal ordnes hurtigt, ud af verden, sådan at en mere eller mindre sorgløs tilstand kan etableres. Man siger, at det er blevet mere legalt at have det dårligt, men spørgsmålet er: hvor længe, og hvordan?

Igen har Finn Skårderud fingeren på pulsen:

"Vi lever i en "kultur, som næsten for enhver pris ønsker at fjerne ubehaget. En kultur som så ihærdigt søger smertelindring, ødelægger også kompetencen til at håndtere smerte." (p. 448 Skårderud) Men - siger Skårderud: "At kende smerten er identisk med at blive menneske" (p. 448 ibid.).

Jeg er enig med Skårderud i, at der er en samfundsmæssig tendens til at smerte og ubehag skal undgås, den slags følelser må hurtigst muligt elimineres. Vi skal alle fremstå og virke som positive, glade, kompetente og arbejdsdygtige individer, der altid er parate til at omstille os til nye situationer, nye mennesker og nye opgaver. Frem og videre må og skal vi.

Men sorg passer ikke ind her – at forholde sig til og bearbejde sorg indebærer langsommelighed,

tid, bevidsthed, nærvær. Sorg er ofte stillestående, lammende. Og derfor står tilstanden i modsætning til den samfundsmæssige tendens, der nødvendigvis må opfatte sorg som besværlig, tidskrævende og uønsket.

Præstation og kærlighed

I samtalerne skinner samfundskravet om optimisme og succes igennem i næsten hvert eneste møde, jeg har med en konfident. Og at skulle præstere på alle niveauer resulterer ofte i en diffus sorg, fordi livet bliver en kamp, der kommer til at gå ud på at skulle leve op til de på én gang utydelige og massive krav. Krav, som tilsyneladende er blevet internaliseret i den enkelte, sådan at samfundstendensen (optimisme, succes) er blevet den målestok, som man uden videre også måler og vejer sig selv i forhold til.

Så vidt jeg kan vurdere handlede det for 50 år siden mere om at leve op til de ret tydelige krav, der blev stillet af de samfundsmæssige autoriteter, der dengang satte dagsordenen: Få en uddannelse, få et arbejde, bliv gift, find din plads. I dag er fokus flyttet fra de tydelige autoriteter til den enkeltes egen evne til at virkeliggøre kravene om succes og optimisme, som gennemstrømmer samfundet på mange planer. Vi skal i princippet det samme i dag, dog skal vi ikke nødvendigvis blive i samme job, nøjes med én uddannelse, eller med en og samme partner. En blivende plads skal vi ikke finde, for så er vi gået i stå.

Jagten på selvværd

Dertil kommer andre krav, som stilles til det senmoderne individ, for der skal mere til. En dominerende retorik fylder de unges verdensbillede, en retorik, der drejer sig om selvværd eller mangel på samme: Vind spillet, vær "på", vær sej, vær smuk, uanfægtet. I næsten hvert eneste ungdomsblad kan man finde vejledninger i hvordan man taber sig, omformer sin krop, ændrer

sin hud. Opskrifter, der fortæller os, hvordan vi skal tænke mere positivt, hvordan vi får den perfekte partner, de rigtige venner, det perfekte liv.

Det er klichéagtigt, men ikke mindre sandt for det: Dét at vi ikke bare omgiver os med varer, men at vi også selv kan opfatte os som sådan: varer der kan forbedres og omskabes, det har en enorm betydning. Når en sådan selvopfattelse internaliseres, udløser det sorg. For derved kommer menneskeværd til at handle om det at kunne præstere. Kærlighed (er jeg noget værd? Er jeg god nok) og præstation kommer til at hænge sammen. Det er en fejlopfattelse, der har smertelige konsekvenser.

Det midlertidige

For nogen tid siden læste jeg følgende overskrift i en avis: "Nicole Kidman er for tiden kæreste med Lenny Kravitz". Jeg spurgte et par tilfældige yngre mennesker, om de fandt noget besynderligt i den overskrift. Det gjorde de ikke (måske bortset fra overraskelsen over, at netop disse to danner par!).

Det jeg selv studsede over, var ordet "for tiden". Med denne lille sætning indikeres det, at skribenten går ud fra, at der er tale om en midlertidig tilstand. De to personer er sammen i øjeblikket, men det er forventeligt, at der ikke er bestandighed i det.

Det interessante er, at det efter min opfattelse sætter ord på en tendens, som også kommer til udtryk i de samtaler, jeg har. Lige nu har jeg et liv sammen med ham eller hende, men der er ingen garanti for, at den ene eller den anden part ikke gør det forbi i morgen. Det ligger mere eller mindre som en uartikuleret præmis ved det moderne forhold. En midlertidig pagt er indgået, men hver af parterne kan afslutte det når som helst, hvis det skulle blive oportunt.

Ungdom, forandring og eksperimenteren hænger sammen, nu som før. Alligevel er noget anderledes. Den før citerede Skårderud mener, at intimitet er blevet erstattet af intensitet. Er det uforpligtende blevet en forpligtende norm kunne man fristes til at spørge?

Men midlertidighed står i modsætning til tryghed, intimitet og hengivelse. Kulturen dyrker med andre ord det overfladiske og konsekvensløse, men tilsyneladende er den konsekvensfri indstilling dog trods alt ikke uden konsekvenser. Det gør stadig ondt, sorg efter brudte relationer er ikke forsvundet, selvom der er en forventning om, at det er noget man burde klare og komme sig rimeligt hurtigt over. I samtalerne fremgår det, at mange unge studerende opfatter det som lidt af en falliterklæring, hvis de er slået ud for længe efter et brudt forhold.

Autonomi, selvstændighed og det dybe fald: ensomheden

Der findes en udbredt forestilling om, at vi skal være selvstændige, autonome individer. Vi skal være uafhængige.

Men hvor ligger grænsen mellem uafhængighed - den højt besungne autonomi - og så en potentiel ensomhed? Hvis ikke man tør hengive sig og indrømme svaghed og afhængighed, er der en risiko for forarmelse. Men i indrømmelsen af afhængighed ligger også en kæmpe risiko, for det er jo muligt at blive afvist, når man åbner sig. Uden tvivl er indrømmelsen af åbenhed og sårbarhed noget af det, der indebærer den største fare, fordi kærlighed og omsorg er det mest basale i ethvert menneskes liv. Afvisninger og fravær af kærlighed vil derfor typisk fremkalde og aktualisere de gamle sorger. Når man er ung, er følelserne ofte mere kaotiske og rodede - uartikulerede, dels fordi mange følelser er nye, dels fordi følelserne udleveres eller opstår i andre fora end det, som gjaldt tidligere.

Ensomhed er udbredt

Den enkelte unge er, som allerede nævnt, tit sin egen værste dommer, og i den optik er der dybt at falde, hvis ikke man føler, at man kan begå sig – i forhold til kæresten, i det sociale rum, blandt vennerne. Der er nok ikke noget, der føles mere skamfuldt end dét at føle sig ensom. En stor fortabthedsfølelse og fortvivlelse er forbundet med det. I mange tilfælde kan det være noget af det mest sorgfulde overhovedet, for her har man ikke nødvendigvis mistet den, eller dem, man holdt af. For måske var og er der ingen at holde af. Ensomhed er udbredt, også dét at føle sig ensom blandt de andre, men samtidig er det uhyre tabuiseret, fordi den enkelte opfatter det, som noget der ikke må eksistere, og derfor kan det heller ikke udtales og tematiseres, hvorved ensomhedsfølelsen og sorgen tiltager.

Myten om autonomi

Teologen K.E. Løgstrup beskrev allerede myten om autonomi i 1956 således:

"...vi (har) en mærkelig og ubevidst forestilling om, at den verden, hvori et menneske har sit liv, hører vi andre i egentlig forstand ikke med til (...) vi andre er udenfor den (den andens verden) og kun fra tid til anden tangerer den. Består mødet mellem mennesker normalt derfor kun i, at deres verdener berører hinanden for derefter intakte at fortsætte deres løb, kan det hele ikke betyde så meget" (p. 25: K. E. Løgstrup).

Men Løgstrup godtager ikke ræsonnementet:

"Vi er hinandens verden og hinandens skæbne. At vi som regel ser bort derfra er der grunde nok til" (p. 26, ibid).

I 1998 siger Skårderud noget tilsvarende:

"Der er brug for mod til at erkende vores afhængigheder og høre op med at benægte dem. Vor psykologiske forståelse af udvikling er ofte bare en halv historie. Den vier sig til den del af livslængslen som er at være autonom. Den vier sig mindre til den del af livslængslen, som er at være forpligtet og inkluderet. Kærlighed er fængslende og jeg tror ikke på det absolut frie menneske" (p.

455, Skårderud). "Vi bliver mennesker gennem andre, der findes intet menneskeligt, som ikke er forhold" (ibid. p. 453)

Skårderud og Løgstrup har et fælles ærinde, selvom 40 år adskiller de to udgivelser. Det giver mig grund til at antage, at vi har at gøre med menneskelige vilkår, som ikke er blevet lettere at tackle – heller ikke for unge. Ikke overraskende, eftersom det berører det mest grundlæggende i den menneskelige tilværelse.

Forskellen mellem at kunne tale om tingene og "psykolekt"

Er unge blevet bedre til at tale om, tackle og bearbejde sorg af den art, som jeg her tematiserer?

Det er svært at sige. Både og, måske.

Woody Allens film kan på mange måder anskueliggøre det dilemma, som jeg fornemmer blandt unge i dag: Nemlig det at "psykologisk retorik på forskellig vis kan anvendes mod indsigt og fordybelse" (p. 452, Skårderud).

I USA har man et udtryk, der hedder psychobabble. Skårderud kalder det psykolekt (p. 183). Man kan næsten sige sig selv, at det er en snakken-der-ud-af med alle de rigtige ord i den psykologiserende sprogbrug, der er blevet moderne. Det er ikke længere tabu at gå til psykolog eller at forholde sig til sig selv og andre med et psykologiserende perspektiv.

Tværtimod – det vidner om en umiddelbar evne til fordybelse, men skindet kan bedrage. Der er risiko for, at det kan blive endnu et sprogspil, der ikke nødvendigvis nedbryder barrierer og skaber sand kontakt. Snarere kan der ske det, at vi bliver optrædende og tilskuere i hinandens liv. De unge (og vi andre) siger en masse "rigtige ord", men distancen og ensomheden imellem os kan sagtens bevares.

Vi kan sige tingene dybt personligt og upersonligt på samme tid. Det er derfor ikke nødvendigvis de rigtige ord, der skal til for at sorg kan bearbejdes og deles. Vigtigere er det, at et andet menneske er til stede, nærværende, lyttende.

Den, som har, skal mere gives

Men hvad var svaret? Er de unge så bedre til at tackle sorg i dag end før?

Jeg tror det, men som der står i en velkendt bog (Det nye Testamente; Lukas-evangeliet):

"Den, der har, til ham skal der gives; og den, der ikke har, fra ham skal selv det tages, som han har."

Det er et ret grusomt udsagn, der desværre ofte synes at have noget på sig. Har den enkelte unge allerede menneskelige ressourcer og mod, så vil han eller hun i højere grad kunne bearbejde sorgen - i enrum og sammen med andre. Er det ikke tilfældet, vil sorgbearbejdelse være et vanskeligere projekt. Det hænger efter min opfattelse kun lidt sammen med alder, langt mere med hvem man i øvrigt er som person.

Har den enkelte det mod, der skal til, behøver sorg ikke kun at være tilintetgørende, men kan netop være med til at modne det enkelte unge menneske.

Alle ting har sin foranderlig lykke,

alle kan finde sin sorrig i barm.

Tit er et bryst under dyrebart smykke

opfyldt af sorrig og hemmelig harm.

Sådan udtrykte Kingo sig om sorgen som et almentmenneskeligt vilkår i 1681. 300 år senere har vi fortsat enorme problemer med at forholde os til sorgen. Mærkeligt er det ikke, for sorgen hænger sammen med tabt kærlighed. Hvis det var let, ville der først være grund til at bekymre sig, for så ville vi kun betyde lidt for hinanden.

Litteratur

Finn Skårderud: Uro. En rejse ind i det moderne selv. (Tiderne Skifter 2000)

K.E. Løgstrup: Den Etske Fordring. (Gyldendal 1956/1991)

Thomas Kingo: Sorrig og glæde de vandre til hobe (DDS, 2001, salme nr. 46).

Center for Ungdomsforskning

Center for Ungdomsforskning (CeFU) er en forskningsenhed ved Learning Lab Denmark, Danmarks Pædagogiske Universitet. Centrets formål er at analysere forhold omkring unges deltagelse i samfundet, og koordinere viden og faktuelle oplysninger om unge. Centret tager i sin forskning udgangspunkt i de unges livsstil og i de brydninger, som præger hverdagen i uddannelsesinstitutioner, demokratiske organisationer og på arbejdsmarkedet.

Center for Ungdomsforskning er udviklet som en ny konstruktion inden for universitetsverdenen. Centret er tæt knyttet til en forening med medlemmer fra forskellige centrale institutioner, organisationer og virksomheder i Danmark.

Center for Ungdomsforskning modtager gerne henvendelser fra alle med interesse i ungdomsforskning. CeFU hjælper også med henvisninger og rådgivning. Hvis det passer ind i vores profil og almene interesser, kan vi igangsætte både smalle, målrettede undersøgelser og større undersøgelser. Der er også mulighed for at samarbejde med CeFU gennem samfinansierede ph.d.-stipendier eller søge om medlemskab af foreningen bag CeFU. Endelig udfører vi også foredrags- og konsulentvirksomhed i begrænset og prioriteret omfang.

Foreningen Center for Ungdomsforskning's medlemmer er: Beskæftigelsesministeriet - BUPL (Forbundet for pædagoger og klubfolk) - Videnscenter for Ungdomspædagogik og Ungdomsdidaktik - Danmarks Idræts-Forbund - Dansk Industri - Dansk Metal - Dansk Ungdoms Fællesråd - Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger - Forsvarets personaletjeneste - Frie Kostskolers Fællesråd - Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd - GODA (Foreningen Gode Alkoholdninger) - Gymnasieskolernes Lærereforening - HK-Danmark - Københavns Kommune, Uddannelses- og Ungdomsforvaltningen - Novo Nordisk A/S - Rigs politiet - Socialministeriet - 3F (Fagligt Fælles forbund) - Uddannelsesnævnet - Undervisningsministeriet - TrykFonden - UU-centrene region Sjælland - UU-netværk 9.

REDAKTØREN

Hurra!

Af Niels-Ulrik Sørensen og Niels-Henrik M. Hansen

TEMA: DE BEDSTE AF DE BEDSTE

Vidt omkring i ungdomslivet

Af Niels-Ulrik Sørensen

Om 10 år, hvad så?

Af Birgitte Simonsen

Kun små forskelle

Af Carsten Yndigegn

Simultane dialoger

Af Carsten Jessen

Kroppen som monitor

Af Tine Filges

Rygefællesskaber

Af Liselotte Ingholt

Mobile unge som fremtidens medarbejdere

Af Jens Christian Nielsen

Ungdom, kompetence og identitet

Af Knud Illeris, Noemi Katznelson, Birgitte Simonsen og Lars Ulriksen

Når sammenhængen brister

Af Lilian Zøllner

Den uvelkomne sorg

Af Ulla Pierri Enevoldsen

CENTER FOR UNGDOMSFORSKNING

Learning Lab Denmark // Danmarks Pædagogiske Universitet // Tuborgvej 164 // DK-2400 Kbh. NV

tel +45 88 88 99 33 // fax +45 88 88 99 28 // cefu@lld.dk // www.cefu.dk